

შინაარსი: კვირიდან კვირამდე მ—სი.—რძისა და რძის ნაწარმოები გამოყენების შესახებ ტ—სა.—სხვა-და-სხვა ამბავი.—
ჟურნალ-გაზეთებიდან.—უცხოეთიდან: სოფელი და სასოფლო სკოლა გერმანიაში (შემდეგი) საზღვარ-გარეთელისა.—* * * ლექსი
ენ. ნ. ორბელიანისა.—კვადის* კორესპონდენციები.—* * * ლექსი ს. პეღიაშვილისა.—გრამინალური ანთროპოლოგია (შემ-
დეგი) გ. ბაღრაძისა.—გურიაში მოგზაურობა, იობაი შეთვალეურისა.—ობლივი გრაფა—საქველ-მოქმედო საქმე და განცხადებანი.

№ IX „კეჯილისა“ გამოვიდა და დაურეგდა ხელის მიმწერლებს.

წარსული ექსი წლის „კეჯილი“ (36 წიგ-
ნი) დაეთმოა სახალხო და სკოლის ბიბლიოთეკებს
8 მან. (1890, 91 და 92 წწ. „კეჯილი“ უფრო მა-
წონებული და ნება დართულია კავკასიის ოლქის სა-
მოსწავლო რჩევისაგან სკოლის ბიბლიოთეკებისათვის).

„კეჯალი“ ეღირება 1-ი ოქტომბრიდან წლის
დამლეგამდე 2 მან. (თამაშოვის სახლი, გოლოვი-
ნის პროსპექტის შესახვევში, კორპუსის გვერდით)

თ. მ. ბარ დედოფლის დიდი სურათი (ფე-
რადი წამლებით) ღირსი იქით გაიყიდება აკეპლის
რედაქციაში I მ. 50 კ. (გასაზღვნი ფოსტის ხარ-
ჯი 30 კ.)

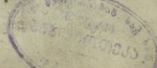
სახალხო კითხვები. ამ უკანასკნელ დროს სახალხო
კითხვებზე იმართება რუსეთის სახელმწიფოში თითქ-
მის ყველა ქალაქებში; ამიტომაც საზოგადოებისა-
თვის სრულიად უცხო არ უნდა იყოს ეს საქმე-
მკარამ, მეორე მხრით, ყველას არ ეცოდინება არც
ის, თუ სად და ან როგორ, რა მიზნით, შემოიღეს
რუსეთში სახალხო კითხვები და არც ის, თუ რა
წარმატება მიეცა ამ საქმეს სულ ცოტა ხნის
განმელოებაში. ამისათვის საწინა თფილისის კო-
მისიის ანგარიშზე ვიტყვოდეთ რამდენსამე სიტყვას,
ჩვენ გესურს, განვიხილოთ მოკლეთ სახალხო-
კითხვების საქმე მთელ რუსეთში. 1)

საზოგადოებრივი ცხოვრება ჩვენ დროში იმნა-
1) ჩვენ შემდეგი წარბოებით გუბამდგანელობდით
ამ სტატიის დაწერის დროს:

„Народный чтения“, ст. В. Вахтерова. см. жур.
„Русская Школа“, за 1896 г., № № 4, 5, 6 და 7;
აგრეთვე სტ. „Голос провинции въ вопр. о Народ.
чтении“ В. Н. Сторожева. „Русская Мысль“, 1896
г. кн. V.

კვირიდან კვირამდე.

მ ცოტა ხანში ჩვენ მიუღებთ ანგარიში იმ
კომისიისა, რომელიც ვანაგებს სახალხო კი-
თხვების საქმეს თფილისში. მეტია ლაპარაკი
იმზე, თუ რამდენათ საყურადღებოა ეს საგანი, ე. ი.

იხათ არის მოწყობილი, რომ მხოლოდ საზოგადოების მცირე ნაწილს შეეძლოს ისარგებლოს იმ სხვადასხვა კულტურულ შენაძენებით, რომელნიც კაცობრიობამ მოიპოვა თავის ხანგრძლივი არსებობის დროს; დანარჩენი ნაწილი კ, რომელსაც უმეტესობა წარმოადგენს, იძულებულია მხოლოდ ნასუფრით, ნაფინანსებით, დაკმაყოფილდეს, და ზოგიერთ შემთხვევაში ესეც არ ხდება ზოლმე მას წილათ, რაც უფრო და უფრო წინ მიდის და ეითარდება თანამედროვე საზოგადოებრივი ცხოვრების წესი, მით უფრო და უფრო აშკარათ ჩნდება განსხვავება საზოგადოების სხვადასხვა შემადგენელ ნაწილთა შორის, უფრო და უფრო ეითარდება მათ შორის განხეთქილებდა. რამდენათ ერთი ნაწილი საზოგადოებისა უფრო და უფრო მიდრდება, იმდენათ იმავე საზოგადოების უმეტესობა სულ უფრო და უფრო ლატკდება. ამ გარემოების მოსდევს ის, რომ თუ ერთ ნაწილს საზოგადოებისას საშუალება ეძლევა მუდამ აჯარჯოს და განავეითაროს თავის გონება, სამაგიეროთ მეორეს ყოველივე საშუალება თავისი გონების საერთაჯიშვლობით ეცლება ხელიდან,—ასე რომ თუ ერთი მხარეზე ეხედვით განებრივთ უშაღლეს ხარისხამდე განვითარებულ პირთ, რომელთაც შეუთვისებიათ მთელი თანამედროვე მეცნიერება, პირიქით მეორე მხარეზე ეხედვით უმარეულესობას, რომელიც მოკლებულია უმარტევის, მაგრამ იმავე დროს უსაქიროეს, საშუალებას სწავლა-განათლების შეძენისათვის ე. ი. წერაკითხვის. ამანართ, საზოგადოების ამ ორ ნაწილს შუა ნამდვილი ურესკრული ძეგ. მაგრამ ამ გვარი მდგომარეობა ვერ გასტანს დიდ ხანს; ასე იქნება თუ ისე, იმას უსათუოთ უნდა მოელოს ბოლო სწავლა-განათლების და საზოგადოთ კულტურულ შენაძენათ უფრო სამართლიანათ განაწილების მეოხებით, როდის ან როგორ მიახწევს კაცობრიობა ამ მდგომარეობას, ჩვენ არ კითხვის განახლებაში აქ ვერ შევდით. როგორც ზეით ვამბობდით, ჩვენ გესურს აქ მკითხველის ყურადღება მიექცროთ ერთ გარემოებას, რომლის საშუალებით თანამედროვე საზოგადოების განათლებულ ნაწილს, ე. ი. იმ ნაწილს, რომელსაც ჩვეულებრივათ უწოდებენ ინტელიგენციას, სურს გაჟქვალადეს ხალხის უმეკრებას; ჩვენ ვლამარკობთ სახალხო ეთხვეკებაზე ანუ ლექცებზე, რომ სახალხო ლექციები ერთბ სასარგებლო მოვლენა თანამედროვე ცხოვრებაში, ამასში, გრანებით, ექვს არავინ არ შეიტანეს, გარდა იმისა, ვინც ხალხის უმეკრებას თულის აუცილებელ საჭიროებათ ხალხის კეთილდღეობისათვის, ჩვენ შენნიშნავთ აქ მხოლოთ, რომ სახალხო კითხვები, საზოგადოთ სასარგებლონი, სრულებით არ ჩაითულებიან ერთთ-ერთ იარღათ ანუ

საშუალებათ იმის მოსასპობათ, რასაც მათი საშუალებით ებრძვიან; ყოველ შემთხვევაში ეს მოვლენა საინტერესოა იმ მხრითაც, რომ ჩვენ ეს გარემოება ნებას გვაძლევს შევენოთ, რომ აწინდელი ცხოვრების ეითარებით თვით მაღალი, ოფიციალური კლასის წარმომადგენელიც არ არიან კმაყოფილნი, და ამ თავის უკმაყოფილებას ისინი ხანდისხან ატყაბდებენ სხვადასხვაიარათ. ამის შესანიშნავ და შეძლებება ძლიერ იშვიათ მაგალითს წარმოგიდგენს სახალხო კითხვების ისტორია რუსეთში.

ახლანდელ სახალხო კითხვებს გრძელი ისტორია არა აქვს რუსეთში. ამ საქმის პირველი ინიციატივა ეკუთვნის ბ. გომოზდავა-გარუნეკოს, რომელმაც 1871 წელს ცნობილ პეტერბურკის ობერ-პოლიციემისტრის ტრეპოვის წარუდგინა მოხსენება სახალხო კითხვების აუცილებელი საჭიროების შესახებ იმ მიზნით, რომ სატახტო ქალაქის მუშა ხალხი გადაარჩინონ სიმთვრალეს. ამის გამო ღენ. ტრეპოვმა მიართვა იმპერატორ ალექსანდრე მეორეს ერცელი მოხსენება, რომელშიაც ის ამბობდა, რომ ხელმოწოდეს არა ერთხელ გამოუთქვამს ლითობის წინააღმდეგ საჭირო ზომების მიღება; მაგრამ, სამწუხაროთ, არავითარი ზომა არ შეეღის ამ გამანადგურებელ სენსაო. ტრეპოვის აზრით, ერთთ-ერთი საშუალება, რომლის მეოხებით შეიძლება შემკრადეს ქალაქში ლითობა და სხვა კუდი ჩვეულებანი, იქნება იმის ზნეობრივათ და განებრივათ ამაღლება. ერთი ამნარი ზომა იქნება სახალხო კითხვების გამართვა, რომლებიც ავიღათ და გასაგები ერთ უნდა აწვიდეს ხალხს მისთვის საჭირო და სასარგებლო ცნობებს. ამ მოხსენების შედგეი იყო უშაღლესი ბრძანება კომისიის შედგენის შესახებ გენ. ტრეპოვის წინადადების განსახლავათ. ეს კომისია შედგა და დიწყო თავის მუქმედება იმავე წელს დეკემბერში. გენ. ტრეპოვმა ეს კომისიას ცალკე წარბოლიმ განუშარტა უფრო ერცლათ თავის მოსახრებანი ამ საქმის შესახებ, საიდანაც, სხვათა შორის, ეტყობულობთ, რომ პირველი სახალხო კითხვა გამართავს რუსეთში 1869 წ. სამხედრო სასწავლებლების უშაღლეს გამკეობას სალდათებისათვის, რასაც შესაწინევი სარგებლობა მოუტანია.

სენებულმა კომისიამ თავის მხრით განმარტა: 1) რომ სახალხო კითხვების გამართვის საქმე ეკუთვნის სახალხო განათლების სამინისტროს უწყებას, და ამიტომ პირდაპირ სენებულ სამინისტროს უნდა ექვემდებარებოდეს, და 2) ამ უკანასკნელსევე ეკუთვნის იმ კითხვის გადაწყვეტა, შესაძლებელია თუ არა და რა პირობების ძალით, რომ ამ გვარი კითხვები ნება დართულ იქნას, როგორც ზომა მართებლობისგან

მიღებული ვარკენილების და ლოთობის წინააღმდეგ. ამ ს მიხედვით კომისიამ შეიმუშავა პროგრამა და იმავე წლის 28 დეკემბერს დაიწეს სახალხო კითხვები. სამ წელს შემდეგ, 1874 წ. სასარგებლო წიგნების გამაერთოებელმა საზოგადოებამ მოსკოვში დააარსა კომისია სახალხო კითხვების საწარმოებლათ. დაახლოებით იმავე დროს რამდენსამე ადგილს გამართეს კიბე სახალხო კითხვები. მაგრამ ეს იყო მხოლოდ კერძო პირების თავისნობით გამართული, და არავითარი კანონიერი საფუძველი მას არ ჰქონებოდა. პეტერბურგის გარდა სხვა ადგილებში სახალხო კითხვების გამართვის ნება გამოვიდა მხოლოდ 1876 წ. ამ წლის კანონის ძალით „სახალხო კითხვების გამართვებზე გუბერნიის ქალაქებში ნების აძლევე, საზოგადოებათა და კრძო პირთა თხოვნით, სამოსწავლო ოლქის მზრუნველი წინდაწინ შეთანხმებით ადგილობრივ გუბერნატორთან, და სახალხო კითხვები პირდაპირ ექვემდებარებიან სამოსწავლო ოლქის მზრუნველის განკარგულებას (§ 1); სახალხო კითხვების გამგობა, ე. ი. მატერიალური მხარე უნდა იყოს იმ პირების ანუ საზოგადოებათა ხელში, რომლებიც ნება-რითაც თხოულობენ. მხედველობა უნდა იქონიონ კითხვებზე სახალხო სკოლების დირექტორებსა (§ 2); სახალხო კითხვები უნდა გაითმოსონ უსათუთო იმ სახლებში, სადაც სასწავლებელია და სხვა საზოგადო ან სახელმწიფო შენობებში. ფაბრიკებში და სხვა სამრეწველო შენობებში სახალხო კითხვები აკრძალულია (§ 4); ხალხს უნდა წაუკითხონ მხოლოდ ის წიგნები, რომლებიც მოწონებულია სახალხო განათლების სამინისტროს და უწმინდესი სინოდის მიერ (§ 5)“. აი ამ კანონის უმთავრესი მუხლების შინაარსი. ჩვენ ვერ შეველოთ იმის განხილვას, თუ რამდენათ ხელს უწყობს ეს კანონი სახალხო კითხვების წარმატების საქმეს რუსეთში; ვიტყვი მხოლოდ, რომ ბ. სტროგოვეის აზრით, ეს კანონი ახლანდელ მოთხოვნილებას არც შეგუვრს და არც აკმაყოფილებს.

რაც შეეხება სახალხო კითხვების გავრცელების საქმეს რუსეთში, სწორეთ რომ ძლიერ სწრაფათ განვითარდა ეს საქმე. სულ რაღაც ოცო წელს განმავლობაში სახალხო კითხვები აღორძინდა თითქმის მიყრუებულ კუნძულებშიაც, ასე რომ ბ. სტროგოვეის სიტყვით: „სახალხო კითხვებმა მკიდრი ნიადგი მოიპოვეს პროვინციაში, რომელმაც გადააჭარბა სატატო ქალაქებს ინტერესის გაძლიერებით და თვით საქმის მოწყობათ ერთ მხრით და შესაძინეო ხერხბრივი მსხვერპლის შეწირეთ მეორე მხრით“. გერჯერობათ შეუძლებელია საქმარისათ იმის დაუახება, თუ რა სახეობლობა მოუტანეს ხალხს სახალხო კითხვებმა, თუ რა სამსახური გაუწიეს საზოგადოებას. იმ მუშაკებმა და მოღვაწეებმა, რომლებმაც იდევს თავის თავზე სრულებით უეცო ხალხის წინააღმდეგ ცოდნის შესახებათ. ყველასათვის ცხადია, რომ ამ მოღვაწეთა სარბიელი საქმარისათ ფართოა, თუ რომ რაიმე დამბარკოლებელი მიზნებში მათ არ შეფერხებენ ამ გზაზე. ჩვენ უკრავთ ვიცით, რომ საზოგადოებაში ბევრი იქნება აკმაყოფილო სახალხო კითხვებით, მაგრამ ის კი შეგვიძლია ვთქვათ, რომ სადაც კი გამართეს სახალხო კითხვები, იმათ ყოველგან შესანიშნავი წარმატება დაეტყოთ. რომ ნათლათ წარმოვიდგინოთ სახალხო კითხვების წარმატება, საჭიროა ვიცოდეთ, ერთი მხრით, თუ საზოგადოების რომელ ნაწილათ გვაქვს ამ შემთხვევაში საქმე, და მეორე მხრით, თუ რა არის სახალხო კითხვების საგანი, ე. ი. თუ რა საზრდოს ანუ ცოდნას აძლევენ ისინი მაყურებელთ.

ნამდელიათ ვერ ჩამოვიტოვოთ იმას, თუ რომელი ნაწილი საზოგადოებისა ესწრება სახალხო კითხვებზე, მაგრამ ჩვენ ვიცით, რომ ამ კითხვების უზარეველესი დანიშნულებია იმაში მდგომარეობდა და მდგომარეობის დღემდის, რომ სინათლის შუკი მოჰქონოს საზოგადოების იმ ნაწილს, რომელიც ყოველგვარ საშუალებას განათლების მისაღებათ მოკლებულია და უმრავლეს შემთხვევაში წერა-კითხვაც არ იცანი. თუ გადავთვლიერებთ სხვა და სხვა სახალხო კითხვების კომისიების ანგარიშებს, ჩვენ დაერწმუნდებთ, რომ სახალხო კითხვებზე დამსწრეთა ნახევარი იმისათნებთან შედგება, რომლებმაც წერა-კითხვა თითქმის სულ არ იცანი. დაწარჩენ ნაწილმა ასე თუ ისე იცის წერა-კითხვა, მაგრამ ყველასათვის ცხადია, რომ უზრავლეს შემთხვევაში წერა კითხვის ცოდნა ძლიერ საეუო საზომია ხალხის სწავლა-განათლების დასაუხსებლათ. „პატარა იპონია — ამბობს ბ. პარტუვალიოვი — მარცხებს დიდ ჩინეთს და ჩვენ ეს გვიხარია, რადგანაც ვიცით, რომ ამით ევროპის ცივილიზაცია ამარცხებს აზრის ბარბაროსობას. უფრო სასიკცოა ევროპასთან ჩამორჩენა ჩინეთის, როდესაც მის გვერდზე ვსტრეობთ ანერ რამდენიმე საუკუნეა. მთელმა ჩინეთმა იცის წერა-კითხვა, რა აკვირველია, თავისებურათ. ყველა საშვედრო იარაღები მას გადაღებული აქვს ევროპადან, მაგრამ მისი გული ბარბაროსულია, შიგნით ის სულ დამბალია, და გარეგნობამ ვერ იხსნა ის დამარცხების და დამცირებისაგან. მაშასადამე, წერა-კითხვის გავრცელება და ამაზე გაჩერება საჭიროა არ არის. საქროა სახალხო განათლების ისე წინ წაყვანა, რომ ხალხმა მოიპოვოს მკიდრი ნიადგი და გამხედავთ და დამოუკლებლათ გაუძღვეს თავის საქმეებს“. ვინც საქმარისათ იცნობს

ნამდელიათ ვერ ჩამოვიტოვოთ იმას, თუ რომელი ნაწილი საზოგადოებისა ესწრება სახალხო კითხვებზე, მაგრამ ჩვენ ვიცით, რომ ამ კითხვების უზარეველესი დანიშნულებია იმაში მდგომარეობდა და მდგომარეობის დღემდის, რომ სინათლის შუკი მოჰქონოს საზოგადოების იმ ნაწილს, რომელიც ყოველგვარ საშუალებას განათლების მისაღებათ მოკლებულია და უმრავლეს შემთხვევაში წერა-კითხვაც არ იცანი. თუ გადავთვლიერებთ სხვა და სხვა სახალხო კითხვების კომისიების ანგარიშებს, ჩვენ დაერწმუნდებთ, რომ სახალხო კითხვებზე დამსწრეთა ნახევარი იმისათნებთან შედგება, რომლებმაც წერა-კითხვა თითქმის სულ არ იცანი. დაწარჩენ ნაწილმა ასე თუ ისე იცის წერა-კითხვა, მაგრამ ყველასათვის ცხადია, რომ უზრავლეს შემთხვევაში წერა კითხვის ცოდნა ძლიერ საეუო საზომია ხალხის სწავლა-განათლების დასაუხსებლათ. „პატარა იპონია — ამბობს ბ. პარტუვალიოვი — მარცხებს დიდ ჩინეთს და ჩვენ ეს გვიხარია, რადგანაც ვიცით, რომ ამით ევროპის ცივილიზაცია ამარცხებს აზრის ბარბაროსობას. უფრო სასიკცოა ევროპასთან ჩამორჩენა ჩინეთის, როდესაც მის გვერდზე ვსტრეობთ ანერ რამდენიმე საუკუნეა. მთელმა ჩინეთმა იცის წერა-კითხვა, რა აკვირველია, თავისებურათ. ყველა საშვედრო იარაღები მას გადაღებული აქვს ევროპადან, მაგრამ მისი გული ბარბაროსულია, შიგნით ის სულ დამბალია, და გარეგნობამ ვერ იხსნა ის დამარცხების და დამცირებისაგან. მაშასადამე, წერა-კითხვის გავრცელება და ამაზე გაჩერება საჭიროა არ არის. საქროა სახალხო განათლების ისე წინ წაყვანა, რომ ხალხმა მოიპოვოს მკიდრი ნიადგი და გამხედავთ და დამოუკლებლათ გაუძღვეს თავის საქმეებს“. ვინც საქმარისათ იცნობს

რუსეთის ხალხს და მის ისტორიას, ის კარგათ მიხედვება, თუ რა მნიშვნელობა აქვს ბ. პორტუგალიის ზემო-მოყვანილ სიტყვებს. საქმე ის არის, რომ ეს ხალხი მეტის-მეტო ცოლ მოარწმუნეა, მას სრულებით ცოლ წაჩმოდგენა აქვს თავის-თავზე და გარეშე ბუნებაზე; ამ მის ყოველად-თეიკობის სამწუხარო შედეგს ჩვენ ყოველ ფეხის ნაბიჯზე ეხადათ მის ეკონომიურათ დაქვეითებასთან ერთათ. მაგრამ ყველაზე უფრო ჩანს ეს სხვა-და-სხვა დიდი უბედურობის დროს, როგორც, მაგ., შიმშილობის და ხოლერობის დროს, როცა ხალხის უციკობა ეწინააღმდეგება მართებლობის და კერძო პირთა ყოველ გვარგონიერ განკარგულებათა. ჩვენ აქ აღვლიო ნებას არ გვაძლევს უფრო დაწვრილებით შევვიხათ ამ საგანს. საქირაა აღვინშნოთ აქ მხოლოთ, რომ სახალხო კითხვების მოთავეთ სწორეთ აი ეს ხალხის უციკობა აქეთ სახეში და სურთ იმის სრულებით მოსპობა თუ არა, შემცირება მაინც.

ამ მიზნის მისახვევით სახალხო კითხვების საშუალებით უნდა შევანებინოთ ხალხს, თუ რა არის სახელმწიფო, საზოგადოება, ბუნება, რომლის გავლენის ქვეშ ის იმყოფება. ამნაირი პროგრამა ამ ქვით ჩვენთვის იდეალურათ ჩაითვლება. ამის უნაკლებოთ განხორციელებას ხელს უშლის მრავალი გარეგანი გარემოებანი. მიუხედავათ ამისა დღემდის სახალხო კითხვებს უმეტეს შემთხვევაში პატარასათ უქვითათ თვისი წმიდა დროში და ყოველგან შესანიშნავი თავგამოდებით ემსახურებიან თავიათ მიზანს. რასაკვირვოლია ჩვენ სახეში არა გვაქვს აქ ის შემთხვევები, როცა ვაჟინეთ ამ მაღალ დანიშნულებიდან გარდახვევას...

ახლა რამდენიმე სიტყვა სახალხო კითხვების თბილისის კომისიაზედაც. თბილისში მეექვსე წელიწადია, რაც სახალხო კითხვები იმართება. ეს აზრი დიდად ადგილობრივი ინტელიგენციის ზოგიერთ წარმომადგენლებში 1890 წელს, ვაზაფხულზე, და ამავე წლის 6 მაის გაიმართა პირველი სახალხო კითხვა. როგორც ვტყობულობთ ანგარიშიდან 1890—1895 წლების განმავლობაში თბილისში სულ გაუმართათ 95 კითხვა, რომელზედაც დასწრება 11,427 კაცი. ორთა შუა რიცხვით თითოეულ კითხვას დასწრება 125 კაცი. აქვე უნდა შევინშნოთ, რომ ამ 125 უმეტესი ნაწილი მოსწავლეები, სალდათები და სხვა გარეშე პირები არიან; ადგილობრივი ხალხი სულ მცირეა. საზოგადოთ უნდა შევინშნოთ, რომ თბილისის კომისიას სხვა სახალხო კითხვების კომისიებთან შედარებით საქმარისი ინტერესი ვერ აღუძრავს ადგილობრივ საზოგადოებაში. რით აიხსნება ეს გარემოება? ცხადია, რომ მართო კითხვების გამართვა არ არის აქ საქმარისი; საქირაა კედე, რომ სხვა გარემოებასაც მიეცეს ჯეროვანი ყურადღება. ყველამ კარგათ ვიცით, თუ რა არსებითი განსხვავება არსებობს რუსეთის შიდა გუბერნიის ქალაქებსა და თბილისს შორის; თუ იქ სრულებით საქმარისია სახალხო კითხვებზე ერთი ენის ხმაარება, აქ ეს შეუძლებელია, რადგანაც ის ნაწილი საზოგადოებისა, რომლის გონების განათლებას ელტვიან კითხვების საშუალებით, სრულებით მოკლებულია იმ ენის ცოდნას, რომელზედაც აქ კითხვები იმართება. აკილენებ თუ არა შემდეგში ამ ნაკლს ადგილობრივი ინტელიგენციის წარმომადგენლებნი?— არ ვიცით. რაც შეეხება თბილისის სახალხო კითხვების შინაარსს, უნდა ვთქვათ, რომ ადგილობრივი ხალხის მოთხოვნილებას ვერც ის შეესაბამება გარდა ბუნების მეტყველების განყოფილებისა.

რძისა და რძის ნაწარმოებთა გამოყენების შესახებ.

ვირას, ნს ოქტომბერს, კავკასიის სამეურნეო საზოგადოების სადგურში გახსნეს რძის და რძის ნაწარმოებთა გამოყენება. კურთხევაზე დაესწრო დიდ ძალი ხალხი. ამ გამოყენების გამოგებისაგან ბევრი სიტყვა იყო წარმოთქმული სხვათა შორის იმაზე, თუ რა ძველია ჩვენში რაიმე ნაწარმოებთა გამოყენება და მეტადრე რძისა.

მართლაც უცხო თვლი აქ ბევრს ვერას ნახავდა,—ჩამწკრიბული იყო ყველები ზედ წარწერთ: ოსური, თუშური, იმერული სულგუნი, მოთალი და გათავდა საქმე...

კავკასიის მიღარ ბუნების, რომელსაც, მეტადრე ქართლში, თვალ-გაუწოდენელი ნოყიერი საძირვარი მინდვრები აქვს, ამისთანა ნაწარმოების სიღარიბე კაცს დიდ საკონებულოში ჩააუდებს. სად არიან ჩვენი მემამულენი? სად არი მათი ნაწარმოები? იქნება თითონ ვერ ჩამოსულან, რადგან ერთხლის მეტათ ვერ ჩამოვლენ და ამ ერთხელაც უსათუოთ ბანკისთვის უნდა ჩამოვიდენ, რადგან ხან მამული აქეთ დასაკირავებელი და გადასაკირავებელი, ხან ამოსარჩევი ჰყავთ ვინმე, იმათი ხაორით და დღელებით უნდა დაესწრენ კრებას და რძის ნაწარმოებთა გამოყენებისთვის რას მოიკლიან.

ეს კიდევ არაფერი, რომ ჩვენი მემამულეები არ დაესწრენ, იქნება ვისაც საწველი ბლომათა აქეთ და მისი წარმოებაც კარგათ მიჰყავთ მათი სული აქ

ტრიალებს? არა, არც აქა ჩანს მათი გამრჯელობა, მათი მამულის გამოყენება. (გამოუყენებ მხოლოდ ერთ ქართულს, კვხელს, გამოუყენებია თავის ფერ-მიდან ყველები.) რას მივაწეროთ ამისთანა დაუღვე-რობა! ნუ თუ ჩვენი მემამულეები ისე დამძიმებული არიან მამულით, რომ სანამ არ მოიშორებენ მას, სულ არ გადააგირავებენ და არ გაყიდიან არ დად-გებიან რაიმე საქმეს! ერთხელ ვკითხე ერთ მემამულეს: „რა ნება გაქვთ, რომ მამა-პაპეულ მამულს ჰყიდიო?“ - ის ნება ვაპქესო, მა-პასუხა, რომ ახლა სხვა დრო დაგიდგა, ჩვენ შეიღებს მიწა პურს არ აპქევს, უნდა ისინი გაეზარდოთ და ფული მიტრამ გვიდაო“.

მამულები გვეცლებოდა ხელიდან და ყმაწვილ კაცებს კი (აქ იგულისხმებთ თავად-ზნაურები) იშვიათათ ეხედებოდა, რომ თავისი განათლებით პური ეკამათ, დიდ ძალი რიცხვი ყმაწვილ კაცებისა მესამე და მეოთხე კლასებიდან გამოსული არიან და რას აკეთებს უმეტესი მათგანი? ამის პასუხა, ჩვენ და საუბედუროთ, ყველამ იცის: მოიგონებთ შარშან სამს-ჯავროში რომ პაპალოის ქალის საქმე იჩიეოდა.

ბადიშს ვისდი, რომ ავეილიდი სავანს. რძის წარმოება არც ავრე ძნელია და არც ბევრ ფულს მოითხოვს; მხოლოდ ადამიანს უნდა სიყვარული ჰქონდეს შრომისა და მტკიცე ხსიათა. აქ ერთს მა-გალითს მოვიყვან, რომელმაც მე თითონ გამაოცა.

ერთ მდიდარ მოიჯარადრეს ჰყვდა ქალი დიდ ფუფუნებაში და აზნობაში გაზდილი, როდესაც ქალი 17 წლისა შესრულდა მის მამის ბედი უკუღმა დატრიალდა და არა თუ მთელი თავისი შეძლება დაქარვა ამ კაცმა—სახლის ავეჯიც კი გაუყიდეს ეალებში. იკით მერე ქალმა რა ქნა? რაც საკუთარი ნივთები ჰქონდა გაჰყიდა და წაყრდა მოსკოვში. მგონი ერთი წლით, მიებარა ვერესხავინის ქარხანაში, შეისწავლა რძის წარმოება და დაბრუნდა თუ არა, აილო 12 წლით იჯაროთ ყაზანში სახელმწიფო სა-ძოვარი ადგილები, მიეცელა იქაურ სოფელოებს და მათი დაზნაუბით ისე წაიყვანა საქმე, რომ სოფ-ლელებსაც არაუ, იჯარასაც ვაუძღვდა; თავსაც ინა-ხავს და ერთი ხელი ღედ-მამისკენაც აქვს. ეს ქალი ენახე გამოუენაზე და გულ-ნატყნათ შემომჩიეოლა: ავერ მოვასწარ გამოუენისთვის მომეტანა მეც რძის ნაწარმოებიო“.

ვისურვებთ რომ კაცების სამეურნეო საზოგა-ღობას თავიდან ავიცილებინოს დაბრკოლებანი და ხშირათ გაემართოს ამგვარო გამოუენა.

საზღვარ-გარეთ არა თუ რძის ნაწარმოების, ყო-ველ კვარი შინაური ფრინველისა და საქონლის გა-მოუენა თითქმის ყოველ სოფელში ხდება; საუკეთე-

სო საქონელს, საუკეთესო შინაურ ფრინველს აუცი-ლოებენ. ხშირათ იტყვიან: „ეს იმ ცხრის ჩამომავ-ლია, რომელმაც უილოდა მიილოვა.“

სხვა-და-სხვა ამბავი.

ელვგრამით აქნობებენ „Ноб. Огос.“-ს უსია-მიენო ამბავს შესახებ ქუთაისზე რკინის გზის გაყვანის თაობაზე. პეტერბურგში კომისიის გზათა მინისტრის ამბავის—კენერალ-ლეიტენანტის პეტროვის თამგადამარეობით უარი შეკრუთელია ქუთაისის მცხოვრებლების თაოენაზე.

ვაშინეტონის ეპისკოპოსს გამოუყენა 20 მან. „წერა-კითხის გამაერკლებელ საზოგადობისათვის“, რომ მან მოიხმაროს რომელიმე ბავშვის აღსაზრდე-ლოთ. ამ საზოგადობის მმართველობამ გადაწყვიტა გეგზავნოს ვაშინეტონში მადლობა ინგლისურათ და ქართულათ.

ჩვენ შევიტყვით, რომ დღეს კვირას ნაძალადე-ში მართვენ სტენის მოყვარენი ქართულ წარმო-დგენას გრ. ჩარკიანის სახლში. წარმოდგენა დაიწყე-ბა საღამოს 5 საათზე.

კახეთში აღმოუენინათ ვაზის ახალი ავთამყო-ფობა — ბლექროტი, რომელიც ფილოქსერაზე ნაკლე-ბი მტერი არ იქნება ვაზისა. ამ სენის გამოსაკლებათ გავზაენეს აგრანომი სტაროსელსკი.

ნავთი ბაქოში შედარებით აღრინდელ წლებისა ნაკლები ამოღეს. მარიაპოლისთეში (1896 წ.) გა-მოიღანეს 41,721 ათასი ფუთი. რვა თვის განმავ-ლობაში წილს გამოიღანეს 216,973 ათასი ფუ-თი. შარშან კი რვა თვის განმავლობაში ნავთი გა-მოიზიდეს 222,536 ათასი ფუთი, ასე რომ შარშან-დელზე 5,563 ათასი ფუთით ნაკლები ამოსულა.

ამ კვირეში კაცების სამეურნეო საზოგადოე-ბის დარბაზში რძის გამოუენის დრას რამდენიმე სა-

უბარი იყო გამართული მეურნეობის შესახებ, რა-
ზედაც ბევრი ხალხი ესწრებოდა. პრიგრაპა საუბრი-
სა წინდარწინე იყო შემუშავებული და ეხებოდა სხვა-
და-სხვა სამეურნეო საკანებს. ერთი ამ საგანთაგანია
უქველათ რაიმე საშუალების გამოძენა საქონლის
ქარის წინააღმდეგ. ოქტომბერს ამ საგნის შესახებ
ქკონდატ სამეურნეო საზოგადოებას სჯა და უპირა-
ღესობამ სურვილი განაცხადა, რომ ამიერ-კავკასია-
შიაქ შემოღებული იქნას 1879 წლის მ იენისის
კანონი, თუმცა ამის განხორციელებას ჩვენში ბევ-
რი დამბრკოლება გადაელომება წინ. ეს კანონი იმა-
ში მდგომარეობს, რომ, როცა საქონელი გადამდე-
ბი ჭირით ხდება ავით, ის უნდა მოჰკლან და პატ-
რონს მისი ფასი მისცენ. ამ საგნის შესახებ სანტე-
რესო მოხსენება წარმოადგინა ბ. ლისნეესკიმ, თავის
მოხსენებაში ბ. ლისნეესკი პირველათ ამბობს საქონ-
ლის ქირის (ეპიზოატის) გავრცელების შესახებ აზი-
ის რუსეთში და შემდეგ ამიერ-კავკასიაში, სადაც
საქონლის ქირის ხელს უწყობს პეის პირობები. ყვე-
ლაზე უფრო ვრცელდება საქონლის ქირი ბაქოს და
განჯის გუბერნიებში. უნდა შევინშნათ, რომ სა-
ქონლის ქირი ვრცელდება ჩვენში უფრო იმიტომ,
რომ სპარსეთიდან და ოსმალეთიდან გაუშინჯავით
მოჰყავთ საქონლის ფარა ჩვენსკენ; ამას გარდა ად-
გილობრები მცხოვრებნი მხარობენ ქირისა საქონ-
ლის ტყავს ფეხსაცმელათ და აგრეთვე ადგილ-ად-
გილ ხორცსაც საქმელათ და არავითარ ზომას
არ მხარობენ; რომ ავთიმყოფი საქონელი დროებით
მიანც მოაშრონ საღ საქონელს. ყველა ამ მოსაზ-
რებას შემდეგ კრებამ გადაწყვიტა სხვა და-სხვა რადი-
კალური ზომების მიღება საქონლის ქირის მოსას-
პობათ. ეასურებთ, რომ მართა ქალაღზე არ
დაჩრქილიყოს ეს ზომები.

* *

გაზ. „Кавказ“-ის სიტყვით 8 ოქტომბერს პო-
ლიციის მეოთხე განყოფილების სამმართველოში მი-
სულა თელავის მცხოვრები მ. კიქნაძე, რომელსაც გა-
მოუტყაღებია, რომ თბილისის მცხოვრებმა მ. ვარკე-
ლოვმა შეძლია მას საყიდელათ ათასი მანეთის ყალბი
ფული, ვაგერა თუ არა ეს პოლიციის მოხელემ სა-
ყვარელიძემ, წაიდა კათოლიკების სასაფლაოზე, სა-
დაც დანიშნული იყო ნამდვილი ფულის გაცელა
ყალბ ფულზე. იქ მას დაწვდა სამი პირი, სა-
ხელდობ: კიქნაძე, ვარკელიძე და დღშეთის მახრის
მცხოვრება დავით ხეთელეშვილი, რომლებიც მაშინ-
ვე დაიჭირა. განხრეკის დროს ვარკელიძეს და ხეთე-
ლეშვილს უნაწეს ყალბი ვერცხლის მანეთიანი და
ერთიც ქალაღდისა. ამ პირთ თურქე წინათაც ჩაუ-

დენიათ ამ გვარი დანაშაული, რისთვისაც ციხეშიაქ
მჯდარან.

* *

ამ ოთხი თვის წინათ დაარსდა თბილისში ქართ-
ველთა სააღმ-მიცემა ამხანაგობა „შუამავლი“,
რომელსაც, როგორც მის წესდებიდან ჩანს, მიზნათ
აქეს გამართოს აღმ-მიცემა იმ აზრით, რომ ერთის
მხრით მიაწოდოს კარგი საქონელი როგორც წერილ-
მან მყიდველებს, ისე ერთბაშათ მოაქვრებს გასა-
ყიდათ თბილისში და სხვა ადგილებში, მეორეს მხრით
მოუპოვოს ბაზარი ჩვენის ქვეყნის მოსავალს და ნა-
წარმოებს. საამხანაგო წილი ღირს ერთ თუმნათ—
ამხანაგს შეუძლია რამდენი წლიც სურს, იმდენი
შეიძინოს. წილის ფასის სიმცირე ყველას მიუტყს
შედლებას მიიღოს მონაწილეობა ამ ამხანაგობაში
და ამნარიათ ხელი შეუწყოს ამისთანა სასარგებლო
დაწყებულებას. ამხანაგობას არჩული ჰყავს დროები-
თი გამგეობა და კონტრალო, რომელთაც ამ ცოტა
ხანში უკვე შეუდგენიათ 200-მდე მოწილე და 3000
მანეთამდე ფული. დროებით გამგეობას გადაუწყვე-
ტია მოქმედება დაიწყოს 1 იანვრიდან 1897 წლისა,
რასაც იგეგმია, არა ისე ფართოთ, როგორც სურ-
ვილი აქეს, არამედ მცირე ვაჭრობით—საბაკაღო
მალხაზის გახსნით. გამგეობას, სრულიად სამართლია-
ნათ, იმედი აქეს, რომ ქართველთა შორის ბევრნი
აღმოჩნდებიან ამხანაგობის მიზნის თანამგრძობელნი
და გახდებიან მოწილეთ, რითაც შეძლებას მისცემენ
მას თავისი დანიშნულება მალე სრულებით გაახრ-
ციელოს.

ქალაქს ვარეშე მოწილეთაგან საწილო ფულის
მიღება მიწდობილი აქეთ გამგეობისგან, ქ. ბათუმ-
ში; იგანე დავითის ძე კაკაბაძეს, განჯაში: სიმონ
კალანაძეს და სოლომონ დოლიძეს.

* *

შავი ქვის (მარკანციის) წარმოება: მარიამობის-
თვის პირველიდან ენკენს-თვის პრეკომდე ბათუმი-
დან გაიტანეს გერმანიაში: 87,800 ფუთი შავი ქვა
ლირებული 26,300 მან.

ფოთიდან გაიტანეს ინგლისში: 167,400 ფუთი
ლირებული 40,170 მ., გოლანდიაში: —1,002,390
ფუთი ლირებული 240,573 მან., შიდა რუსეთში:—
217,265 ფუთი ლირებული 52,143 მან. საქარ-
თველოდან შავი ქვა მარიამობისთვეში სულ გატანი-
ლა 1,474,855 ფუთი ლირებული 359,195 მან.

* *

თბილისის ქალაქის საყრდებო საზოგადოების

მსგებობებს გაუგებანათ საჩივარი, რომ უკანასკნელი ამორჩევიანი წესიერი არ იყო. ამის პასუხით მოუყვადთ, რომ მართალია ჩანს უკანონობა არჩევის შესახებ, მაგრამ ეგ საქმე უნდა სასამართლომ გააჩინოს და არა ჩვენო.

სომხების სამღვდლოებამ არ მოაწერა ხელი ახალ აღრების პროექტზე, რომელიც სულთანისათვის უნდა მიერთებოდა და რომელშიაც რევოლიუციონური მოქმედება იყო გაკაცებული.

ყურნალ-გაზეთებიდან.

Qრანგული გაზეთი „Journal des Débats“ ურჩევს ფრანგებს: ვისაც ქალი ეყოლება ღვიწრობისთვისში ყველამ ოღუა დაარქვის პატივსაცემით მთაყინა — კნაიფა ოღუასიო.

შწრალი ნ. კ. მიხაილოვსკი ამბობენ მძიმეთ აეთ გამხდარა და სამხრეთ რუსეთში წასულა.

ყაზანის უნივერსიტეტში ამ სამოსწავლო წელს მიულათ 189 სტუდენტი, მათ შორის 25 სემინარიელია, რომელნიც მიღებულნი არიან სახალხო განათლების მინისტრის განკარგულებით, მიუხედავთ გიმნაზიის ატესტის უქონლობისა.

ასმაღეთა. კონსტანტინოპოლიდან დეემით ატყობინებენ ვაზ. „Times“-ს, რომ ათ ოკტომბერს გამოვიდა სულთანის ირადე (ბიანება), რომლის ძალით ის რეფორმები, რომლებიც მიენიკათ ექვს ანატოლიის გუბერნიებს (ელიაიტებს) წარსული წლის ოკტომბერში, ვრცელდება მთელ სახელმწიფოზე. რეფორმების ახალ ტექტში რამდენიმე ახალი ცვლილებაა. იმავე დღეს დიდ სახელმწიფოთა ეორებმა პორტას მიმართეს წერილებით კუნძულ კრიტის მღვდარეობის შესახებ, რადგანაც პორტამ არ განახორციელა დაპირებული რეფორმები. ინგლისის გაზეთების სიტყვით, სომხებს ატუსაღებენ ამ ქმათაც, სულ უბრალო მიზეზის გამო. რადგანაც საგანგებო სამსჯავრო, რომელიც დააარსეს სომხების ვასასამართლებლათ, ევლარ აუდილა საქმეებს, ამიტომ ამ დღებში დაწესეს მეორე სამსჯავრო. ორივე ეს სამსჯავრო მეტათ პირმოთხოვით ექცევა სომხებს, იმ მამადანებს, რომლებსაც თათრების ახალი პარტიის მოქმედებაში მონაწილეობის მიღებას ამჩნევენ, იჭრენ და გაზენიან მცირე აზიაში.

ოსმალის მმართველობას მიუხედავად, რთვარც ოუწყებთან ლონდონიდან, თვის ელჩისთვის ლონდონში, რომ მან საჩივარი დაწყას გლადსტონის წინამდევ, რადგან ამ უკანასკნელს სახალხოთ სულთანისთვის აკაცის მკვლელი უწოდებია.

ვაზ. „Jundépendance Belge“-ს წერენ ლონდონიდან, რომ აღმოსავლეთის საქმე ახლო მომავალში ახალ მიმართულებას მიიღებსო. რუსეთის ელჩს ლონდონში ჰქონებია ხანგრძლივი მოლაპარაკება მარკოზ სოლისბერისთან. უმაღლეს მთავრობაში ხმა ისმის, რომ რუსეთი, ინგლისი და საფრანგეთი შეთანხმდებიან აღმოსავლეთის საქმეში.

ბერლინის გაზეთ „Post“-ის სიტყვით, პორტას ყოველ გვირი შემოსავლის წყარო დაეზნა. ივრინებენ სხვა-და-სხვა ზომებს ხაზინის შესავსებლათ. ვადაუწყებეთათ: მალალ ხარისხოვან-მომხლეთ დაუქირონ ჯამაგირიდან 50%⁰, მაგრამ ამ ნაირი ეკონომია წყეთია ზღვაში. ოტომანის ბანკს სურს აიღოს ახალი სესხი, მაგრამ იმ ნაირი პირობები აქვს, რომლებზედაც სულთანი არ თანხმდება. ის ეალი, რომელიც სერბიას, ბოლგარიას და ჩერნოგორიას მართებს, სულთანმა აქამომდევ ვერ მიილა. დარჩენილა ერთი საშუალება — ასიფნატიების გამოშვება, რაც, რა თქმა უნდა, საბოლოოთ ვაკატორებს სახელმწიფოს.

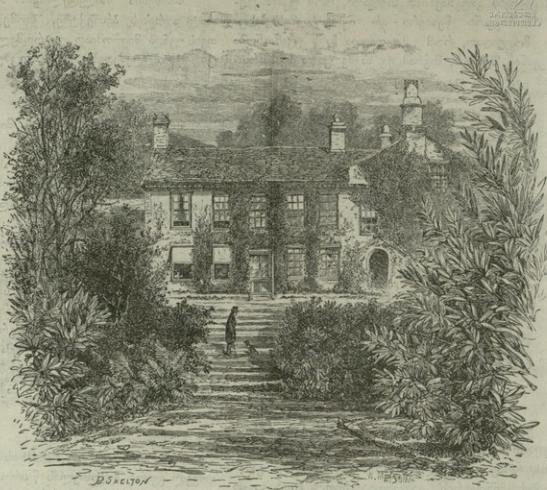
ისპანიის სამინისტროს თამეჯლომარეს, კანოვას დეკსტილიოსთვის გამოუგზავნია წერილი კუბის კუნძულის ერთ ექიმს ქალქ ნიუ-იორკიდან, რომელშიაც ემუტრება, რომ ისპანიაში მოვალ და მოვისეც მთელ ჯარს სხვა-და-სხვა ბაცილებისასო, მოგოწმალეთ ჰერს, წყალს და ხალსს გავოწყებეთა, თუ რომ ისპანა არ გამოიკულის თვის პოლიტიკას კუნძულ კუბას შესახებო.

ინგლისი, 29 სექტემბერს გად-პარკში მოზდა

ილი სახალხო მი-
ტინგი სათათრეთის
უწყალო საქციე-
ლის წინააღმდეგ
პროტესტის გამო-
საცხადებლათ. კრე-
ბაზე დაესწრა
30,000 კაცი. ამ
კრებაზე, სხვათა
შორის, ჯონ ბერნ-
სმა წარმოატყვა და-
ახლოებით შემ-
დეგი სიტყვა:

„დღეს, ვასრუ-
ლებთ ჩვენ ეალს
ჩვენი სუსტი მოძ-
მეების წინაშე. ჩვენ
ბევრი გეყუება პო-
ლიტიკოსები და მა-
კლერები, ჩვენ გვე-
საჭიროება ამ ეამათ

ჰუმანიური კაცები. ოდესმე ლონდონის მცხოვრებნი
შემწევობას აძლევდენ მაძინის, გარიბალდის და ყვე-
ლა იმათ, ვინც იბრძოდა სიმაართლისთვის. მე დარ-
წმუნებული ვარ, რომ ისინი (ლონდონის მცხოვრებენ-
ნი) დღესაც ამოუჩინენ შემწევობას სომხებს. ადამი-
ანები, როგორც ერნი, არა პურითა ერთითა ცო-
ცხალ არიან. თუმცა მე თითონ არა ერთხელ გამოვ-
სულვარ არსებითი პურის დასაცავათ, მაგრამ ახლა
ევცხადებ, რომ ამით დამაყოფილება იმას ნიშნავს,
რომ ჩვენ მოქმედება აღარ შეგვიძლია და მხოლოთ
ევგოსტურ თავმოყვარეობას მივსცემივართ; ჩვენი
საქციელი გამოაწვეულია ჰუმანიური გრძნობით. თა-
ვისუფალი ინგლისის ერი შეიკრება დღეს იმის სათ-
ხოვრათ, რომ დიციან ბავშვები, ქალები და მოხუც-
ნი, და არა ახალი კოლონიები შეიძინონ“. კრებამ
გადაწყვიტა გადაჭრილი ზომების მიღება სათათრეთის
მართებლობის წინააღმდეგ.

ილი ხანია იკვლევენ მას,—ამბობს ერთი უნ-
გრელი ვაზეთი, თუ ვისი დაწერილია „მეფე ლირი“. ზოგი ამტკიცებს ბეკონმა დაწერა და ზოგი კი შეკ.

სიბრძოლ, მაგრამ ამის გამოკვლევა არც ავრც ძნელია.
ამ ზაფხულს ჩვენში ისე საძაგლათ წარმოადგინეს მე-
ფე ლირი, რომ მისი ავტორი უაქთუოთ კუბოში
გადაბრუნდებოდა, ამიტომ, საჭიროა მხოლოთ გა-
შინჯონ ბეკონი გადაბრუნდა თუ შექსპირი და ავ-
ტორს გამოიცნობენო (Новое Обсужение).

სილვედი და სასაოთლო სკოლა გერმანიაში
II*)
ს ქ თ ღ ა .

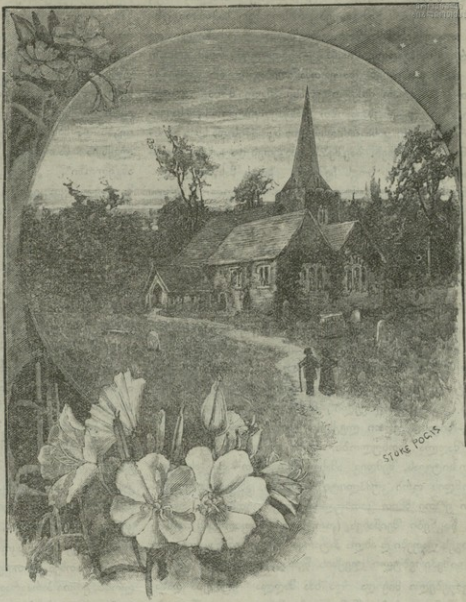

გვისტოს 20. დილს 8 საათია. სკოლაში
ახლოთ მეორე განყოფილება ე. ი. 8 და
9 წლისანი, სულ 40 შეგირდი. მარჯენი
სხედან ეყები; წინა სკამზე რვა წლისანი, უკანზე

*) იხ. „გალი“ № 41.

ცხრისანი, მარცხნივ ქალები, რვა და ცხრა წლისანი. კედელზე დაინახეთ სამ დიდ ქარტას სოფ. დობელის, ნოემბურგის, მარის და ეიურტემბერგისას, რაც მოწმობს, რომ ამთი გეოგრაფია იწყება თავის სოფლით და მახრით და თავდება იმათი სახელმწიფოს საზღვრებით. ამას ესენი აღარ გასცილობენ.

გაკეთილია სამღეთო სჯული. ბავშვებს წინ უღვეთ სამღეთო ისტორიის მოკლე სახელმძღვანელო. მასწავლებელი უხსნის იოსების გაყიდვას აშხვას. შემდეგ იმევე აშხვას ბავშვები წიგნში კითხულობენ, თითოეული თითო მუხლს (აქ ყველა სახელმძღვანელოს სტატიები და ლექსები დაყოფილია მუხლებით ანუ კუპლებებით და აღნიშნულია ციფრებით), ასე რომ ყველას შეხება წაკითხვა. კითხვა გათავდა. მასწავლებელი აძლევს საზოგადო კითხვებს წაკითხუ-

მ რ დ ს მ რ დ შ ი ს ა ხ ლ ი.

ლიდან, მარა ჯერ სურს წინა ამებთან შეაკავშირონ, რის გამო წარსული გაკეთილი მოაგონა.— რამდენი შეილი ჰყავდა იაკობს? პასუხი ერთ-ხმით— 12.— ჩამოთვალეთ ერთ-ხმით! ჩამოთვალეს.— რანაირთ ეპკობოდენ იოსებს?— მამას უყვარდა და ძმებს სძულდათ— მიუღო ერთმა. ეს წინა დღის ნასწავლია. აქ დღევანდელი წაკითხულიდან უნდა ჰკითხოს, მაგრამ ერთხელ კიდევ აკითხებს და შემდეგ აძლევს კითხვებს, განსაკუთრებით უფროსთ. პატარები ხანდახან ხელსაც აშვირენ, მარა არავინ ჰკითხავს. ეს გაგებულა ოკი წუთი. შემდეგ იწყება არითმეტიკა. საანგარიშოა: 1×4, 2×4, 3×4, 4×4 და ასე ასადის. თითო კითხვაზე თითო უკვებს. მასწავლებელმა ყველა ფეხზე წამოაყენა და ეკითხება: 5×4, 5×5 და სხვ. ეინც ყველას დაასწრებს და მიუკვებს, ის ჯდება, სხვები კი ფეხზე დგანან. ხშირათ რამდენიმე ერთთ მიუკვებს ან და ტყუილს წამოიძახებენ, ამ შე-

ვთხვევაში არავის დაჯდომის ნება არა აქვს. ეს გაგებულა 5 წუთს. ყველას შეხება საპასუხო. არაერთარი უწეს-რიგობა და აურზაური. ბავში მიჩერებია, თუ რას იტყვის მასწავლებელი და როგორ სწრაფათ პასუხს მოიხატებს. უჯრიდან დაფები ამოიღეს. რვა წლისანი გამოვიდენ და თითოეული საანგარიშოზე აკმულ რკოლებს ითვლის: ორი და ორი შეადგენს ოთხს, ოთხი და ორი— ექვს და ასე ათამდის. ახლა მეორე აგებლებს ოცამდის და ასე ასამდის იანგარიშებს. შემდეგ დაბრუნდენ თავიანთ ადგილზე და ამავე დაფაზე წერას შეუდგენ. ამ დროს განმავლობაში 9 წლსანი სულ უკან, მოშორებით, სხედან და კედელზე მიკრულ კლასის დაფისაგან თავიანთ დაფაზე საანგარიშოს იწერენ. აი, მაგ., 8048, 5423 და სხვ., ასეთი ციფრები უნდა შეაერთონ. მასწავლებელმა მოთხრა აწნარი შე-

ერთება ახალი ნასწავლი აქეთ, მათთვის ახალია, მაგ., სამიდან ხუთის გამოკლება, ჩისტვისაც საქირაა ერთ ათეულის სესხებაო. ბავშვმა გადმოწერეს და ცარიელი მაგიდაზე მიიყანტ-მოიყანტენ, რამ ერთათ არ დამსხდარიყვენ და ერთმანეთისაგან არ გადაეწერათ, ამნარათ მთელი კლასი ანგარიშშია გართული, ჩვენ კი ვმუსაფოვობთ მასწავლებლობის, საკერაო სკოლის, გასაგრძელებელი სკოლის და სხვა ამისთანების შესახებ. ბავშვმა ვაკეთეს და გასასწორებლათ გამოაქეთ, ზოგს ჩემთან, ზოგს მასწავლებელთან. მე 15 გაეუშინე და შეცდომა მხოლოდ ერთს ჰქონდა, დანარჩენ 25-ში კიდევ ერთს. შესრულდა 9 საათი.

შემდეგი ვაკეთებოდა „ლომამი წერა“. წიგნიდან იწერენ დაფაზე დანიშნულ კუბლებს. ეს გქმლდება ათ წუთს. დაფები ჩაალაგეს. ვაკეთებოდა „მართლ-წერა“. ეს დიკტანტია. 8 წლის ბავშვმა ამოიღეს პატარა წიგნი, სადაც მოთავსებულია სამღებთა წერილის ამბები ლექსათ („Spruch — und Liederbuch“) და თავიანთის, ჩუმათ, ორ მიხენილ კუბლებს კითხულობენ. უფროსთ წინ უდევთ „საკითხავი წიგნი“ (პირველი ნაწილი) და თითოეული რიგ-რიგათ, ერთი ლექსის თითოეულ წინადადებას ხმა მაღლა კითხულობს. ჯერ ამოკითხავს ერთათ ერთ სიტყვას, შემდეგ ამსვე ჩათვლით და ასე ბოლომდე ორი კუბლები ჩაათვებს. ახლა იმსვე ერთათ ერთი ხმით კითხულობენ. ეს კითხვა დასრულდა, წიგნები შეინახეს, (ორივე განყოფილებაში). ამოალაგეს დაფები 8 ახლა პატარები შეუდგენ წაკითხული და გახეობრებული ლექსის წერას, დიდებთან კი მასწავლებელი მივიდა და ხმა მაღლა ეუბნება დასაწერ წინადადებებს. წინადადება მოკლეა და შედგება არა უმეტეს სამი სიტყვისაგან. ეს იკვივა, რასაც ბავშვები წინათ კითხულობდენ. ასე დაწერინა ორი ნაკუნობი კუბლები. ამ დროს პატარებმა გაათავეს და გამოიტანეს გასასწორებლათ. შეცდომით დაწერილი სიტყვები მრავალჯერ გადაწერეს. ახლა უფროსების გასწორება დაიწყო. მასწავლებელმა წაკითხვა დაწერილი ლექსი, როგორც ეწერა, შევირდებმა თვალი ადგენეს დაფას და გამოკრებებული სიტყვები ან ნიშნები გასწორეს. მერე ერთმანეთს დაფები გაუტყალეს და წიგნის საშუალებით გასწორება დაიწყო. ვათავისთანავე დაფები ისევ პატაროებს ჩააბარეს და მასწავლებელი შეეკითხა: ვის არ აქვს შეცდომა? 22-მა ხელი ააშვირა; ორს დაურჩა ერთი შეცდომა, ოთხს ორი და ბოლოს დიდათ დარცხენილათ წამოადგა ერთი და განაცხადა თერამეტი შეცდომა მაქვსო, ეს უკანასკნელი შევირდია—მითხრა მასწავლებელმა — ნასდილეც დადის ჩემთან და გან-

საკუთრებით ვასწავლი, მსურს თავის ამხანავე გუთონაწორავო. პატარებთაგანს 5-ს უშეცდომით დაწერა, 5-ს ჰქონდა 1-2, 2-ს 2-3, 2-ს კიდევ 3-4 შეცდომა. თერთმეტის ნახევარზე სიმღერა. იმღერეს უწინათ სხვა-დასხვა ვასართობი საყმაწვილო ლექსები. ამათი სიმღერის სახელმძღვანელო შეიკავს ისეთ ლექსებს, რომელნიც ენებთან ბუნებას, ცხოველებს და სხვ. აქ პატრიოტული არა ფერა. აი, ზოგ ლექსთა სათაური: „გზაჟული“, „მზე“, „ბავშვის ანგელოზი“, „ჩიტ“, „მასი“ და სხვ. 11 საათზე მერე განყოფილება სახლში წავიდა. შემოვიღენ 7 წლისანი, პირველი განყოფილება. ჩვეულებრივ ამათი სწავლა იწყება უფრო აღზე, მარა მასწავლებელი გავრთო ჩემთან ლაპარაკში და ნახევარ საათით დაავიანდა. ახალ მოსულთა რიცხვია 24, ხელში უჭერიათ დაფა-გრიფილი და ერთი წიგნაკი. დაიქირეს თავიანთი ადგილები და მასწავლებელს მიესალმენ: ვამარჯობა, ბნო მასწავლებელო! (ყველა განყოფილება ასე ემსალმება). ესენი შემოსულან პირილში, ცოტა წერა-კითხვა და 18 სასულიერო შინაარსის კუბლები ნებართა დაუსწავლიათ (ზემო დასახელებული ლექსთა წიგნიდან). ახლა შეუდგენ მე-19 კუბლებს სწავლას. მასწავლებელი ძლიერ გარკვევით ამბობს ერთ წინადადებას, ბავშვები პირველათ ერთათ იმეორებენ, მერე სათითათ და ასე მთელი კუბლები გაიხეობრეს. ამ დროს მე მასწავლებელს გამოეგმეშვიდებ მერე დღემდე. ბავშვები დარჩენ კიდევ ნახევარ საათს, 12 საათამდე.

21 ავისტო. სკოლაში მივედი 9 1/2 საათზე. ვაკეთებოდა კითხვა. თითოეული თითო წინადადებას კითხულობს, ერთი პარაგრაფი სამჯერ გადაკითხებს და მასწავლებლის კითხვებზე გარკვევით უკვებდენ. ბოლოს ხელ-ახლა რიგ-რიგათ წაკითხეს. 10 საათზე სიმღერის ვაკეთებოდა. ამ დროს შემოვიდა პირველი განყოფილება. მასწავლებელმა იმთ ვეყრდით კედელზე მიკრულ დაფაზე ერთი ასო დაუწერა; ისინი დაფაზე წერდენ. დიდები გავიგენ წინ, მათ შუაში ჩადგა მასწავლებელი თავისი სკრიპკით და შეუდგა ახალი სიმღერის სწავლებას. აი, სიმღერის გადაცემა: ბავშვი მისცა ხმა „ლალა“, რომელსაც აუკლებენ სკრპკის ხმას ჯერ ყველა ერთათ რამდენიმეჯერ, მერე სათითათ; ზოგს ემსლება, ზოგს არა. ახლა მასწავლებელმა დაფაზე დაწერა შემდეგი ციკრები.

1	3	5	8	5	5	3	2
2	3	3	4	4	6	5	
5	5	8	7	6	5	6	5
5	6	5	6	3	2	1	

ციფრის პირველი რიგი უნდა იმღერონ „ლალა“ ხმამ. ნიშანი უჩვენებს ორი ციფრის ჩქარა

მღერას. იმღერეს თითო რიგი ჩამდენჯერზე, მე-
რე დონივე რიგი ერთათ და გამოვიდა რთული
„ლო-რე“. მასწავლებელმა მითხრა: ბავშვებმა ნოტი არ
იციან, ყველა სიმღერას თავისი ნოტი აქვს. მე სა-
ნამ სიმღერას დაეწყებინებდი, ვაერჯიშებ იმ ხმაზე,
რომდენხელად სიმღერის ნოტია დაწერილი. აი, ეს
ციფრები იმ სიმღერის ნოტია, რომელიც უნდა ვა-
სწავლოყო. რაკ ეს „ლა-ლა“ და ციფრების ნოტი
საქმარისათ დაბეჯითეს, მასწავლებელმა ხმა მალა
დაიძახა სასიმღერო ლექსის პირველი წინადადება,
ბავშვებმა განიმორგეს ჩამდენჯერზე და დაწყეს
მღერა. პირველთ მასწავლებელმა იმღერა, მერე შე-
გორდებდა; ასე ისწავლეს ოთხი წინადადება. ეს გა-
ეკლდა ნახევარ საათს. ამ დროს პატარები წერდენ
თავისთვის, არც ერთს თავი არ აუღია და მეცადინე-
ობისაგან არ მომკლარა. მხოლოდ მასწავლებელი მი-
ვიდა ერთხელ, გამოაღებია წიგნი და იმევე ასოს,
მეორესთან შეერთებით, გადმოწერა გაუკეთა. 10^{1/2}
საათზე მეორე განყოფილება სახლში წავიდა.
პირველი გადაცა წინა სკამზე. გაკეთილია: Rea-
lien — რეალურა სკანები. ეს გაკეთილია პირველ
კლასში ეგრ მოვისმინეთ იმიტომ, რომ ზამთრის-
თვის იყო გადატანილი. იქ ეს შეიცავს ბუნებს-ს მე-
ტყველების მოკლე ცნობებს, მაგ., შესახებ ლითო-
ებისა, მცენარეებისა, ცხოველებისა და სხვ. აქ, მეო-
რე კლასში, გადინა ძლიერ ელემენტარულ ცნობებს.
მასწავლებელმა ბავშვებს მიმართა: გუშინ ავხსენი
მინდღერების შესახებ. რა არის მინდღერი? სად არის?
რამდენათ შეიძლება მისი განაწილება? (საბალახო,
სამოსტენი, საყანე). რანაირი გზებია ზედ გაყვანილი?
(შარა და ფეხის გზა) და სხვ. ყველა ამებზე დღოკე-
ბით უნებენ პასუხს, ბოსტნის გასაცნობათ მასწავლე-
ბელმა უჩვენა დიდ ატლასზე დასურათებული მცენ-
არეულობა, ბავშვებმა ჩამოთვალეს. შემდეგ პურის მცე-
ნარის ნახატი უჩვენა და ბოლოს ნამდვილი პურის
ღერკო თათავით. შეჯირღმა აწერა პურის ნაწილე-
ბი ცალ-ცალკე: ღერი, თავთავი, მარცვლი, ძირი და
სხვ. მასწავლებელმა ამას ზედ დაურთო გეოგრაფიუ-
ლი ცნობებიც ადგილობრივი სოფლის (დობელის) და
მაზრის შესახებ. ჩამოიღო კვლიდან ორივეს ქარ-
ტა და აუხსნა წყლები, მთები, ჰავრა, ყანები და სხ.
უშთაერესი ყურადღება თავის საუველდ არის მიქ-
ცული. ამით ბავში იმას, რასაც ყოველ დღე ანე-
ულათ ხედავს, სკოლაში სისტემატურათ სწავლობს.

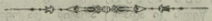
11 საათზე წერა-კითხვა. თითოეული ბავში
გამოღის კლასის დაფასთან და ორ ხაზში წერს იმ
ასოს, რომელსაც მასწავლებელი ეუბნება. ეს გათავ
და შემდეგ თითონ მასწავლებელი წერს და ბავშს
ჰკითხავს: რა ასოა ეს? ამოიკითხეს. ახლა ამ ასოს

მეორე ასო მიუწერა. რა ასოა ეს მეორე? ეს და ეს.
ორივე ერთათ? ესეც მიუჯეს. გამოიღეს დაფები (კო-
ნელთის ტაქტით) და მასწავლებელმა უთხრა ორი
ანბანი, იმათ განიმეორეს და დაწერეს: ფე, კუ და
სხვ. ეინც შეცდომით წერს, ის დაფასთან გამოყავს,
კალკე უხსნის და მერე ხელ-ახლა აწერებებს. ეს გა-
გებულა 40 წუთს. ბოლო გაკეთილია ანგარიში,
რაც მდგომარეობს მხოლოდ თვლაში ასაღდის. ზამ-
თარში გადავლენ მარტივ საანგარიშობებზე.

ამით ვასრულებ ორ-კლასიანი სკოლის ანგა-
რის და გადავიტოვო ერთ-კლასიანზე. ეს უკანასკნე-
ლი, როგორც ეთქვით, ძლიერ პატარა და მიერდ-
ნილ სოფლებშია.

სასტუმროსკვლა.

(შემდეგ ქართულად)

(გუ)ღანი გ — ლა გ — სს.)

ენზე შორს მყოფი, მერამ გრძობით
შეერთებული,
შორით მოგიძლინ ძველებურათ, კრძალით სა-
ლამსა,
სიყრმიდან დღემდე ჩემი გული, შენი ერთგული,
შენთან წარმოთქვამს ჩვეულებრივ გულის ვარამა.

რალა ვიამბო, რა მოგწერო, გულის საამო
არა არისრა ამ ჩვენს დროში, რომ მით ვამო:
შური ვამეულა, ბოროტება იდგამს საძირკველს,
ერთობა ჰქრება, ველარ იცნობ აწ ჩვენ ქართველებს.

რა მოუვლიდათ, რამ შეცვალა ამათი გული?
რამ ააღლელა ძმა ძმაზედა გაბელებული!
მამა შეიღსა მტრობს, შეილი მამას უთხრის სამარეს,
ნეტებ ვამაქრო, აღარ ვიყო მე აქეთ მხარეს;

ამას ეწუხებარ, მტანჯავს მათი სიმდაბლო სულის,
უარის ყოფა საღმრთო სტყვის და წმიდა რჯულის;
მათ დაივიწყეს ქრისტეს მცნება, მის ქადაგება,
აღარ რწამთ აღარ უმზრავლესთა მ-სი მოძღვრება;
რას მოუესწარიოთ, ყოველივე არის ამო,
რისთვის იბრძეან მოუტყეე ცაღლით მამო!

ქნ. ნ. ორბელიანისა.

„კვალის“ კორესპონდენციები.

ასეთი, როგორც სიღნაღის მავრაში, აგრეთვე თელავის მავრაში კარგა ხანია მის აქეთ, რაც ლენის მოსავალი ხელს აღარ აძლევს კახელ მემამულეებს; ამ გარემოებამ ძლიერ დააჯავრინა ხალხი: ევლარსად ნახვით უწინდელ მხიარულებას. სადღა წინანდელი მიჯნობა და წვეულებები სხვა-და-სხვა სამხიარულო სიმღერებით? წინათ, როცა ყურძნით საესე გოდრებს გამოაზიდავენ, ჩაჰყრიდნ ნაევში და საწაწახლებში მხიარულათ ერთი-ერთმანეთს აჩქარებდნ:—აბა, ბიჭებო! ჩქარა დაწურეთ, დღევანდელი დაკრეფილი ყურძენი ხელისათვის არ დაგვრჩესო. ზერებშიაც ყურძნის მკრფავი დედაკაცები ერთი-ერთმანეთს ეჯიბრებოდნ. წელს კი აღარც არაინ დაკრეფას ჩქარობდა, და აღარც არაინ დაწურავს და ან კი რაღას უნდა დაჩქარებოდნ, რაც საიმისო არაფერი იყო. აქა-იქ თუ სადმე ვალურჩა სეტყვას და ნაცარს, იმას ერთიც მოერგოდა.

წლევანდელი რთელობა სამწუხარო სანახავი იყო ყველასთვის და არა სამხიარულო.

ახლა ვულ გატეხილი ხალხი ერთი-ერთმანეთს შეჩივის. — რა ეწყათ და რით უწამლოთ ამოდენა ჰირსა? ჩვენი ერთათ-ერთი წყარო და იმედი ენახია, რომლისთვის მთელი წლის განმავლობაში ვალს ვიღებთ, იმის იმედით, რომ მომავალი მოსავალი ვალსაც გაასწორებს და ჩვენ შრომასაც დაჯილდოებს; მაგრამ ეს იმედი გვიკრულებდა: არა თუ ჩვენ შრომას და ტანჯვის ფასს, იმედვეც კი აღარ მოგედის, რომ ხარჯი დაზაროს. ყოველ წლიე ვალი-ვალს ემატება და ასე ვიღუბებით. ხარჯი თავისას თხოულობს; შედევითი კი არსაიდან გვიჩანს. ერთი ჰირი რომ იყოს, იმას, როგორც იქნებოდა, კაცი უწამლებდა, მაგრამ უბედურებაც ის არის, რომ რამდენსამე ჰირს უნდა ეგებძოლოთ ერთ და იმავე ღრას. სეტყვა, ნაცარი, ობი და გვალება,—ყველა ერთი-ერთმანეთს ზედ დაერთო, და აბა გეთხარით, რომელ ერთს ეგებძოლოთ. უწინაც იცოდა ხოლმე სეტყვა, ნაცარი და გვალება, მაგრამ ოცს წელიწადში ერთხელ ან ორჯელ, ახლა კი ყოველ წლიე. წინათ რომ გვალვიანი წელიწადი დავეიდგებოდა ხოლმე, ვენახების ახლო ბევრი წყაროებიც ჩამოგვიდიოდა და ამით ვრწყავდით ენახებს, ახლა კი ასეთი წყაროები ათასში ერთვანაც აღარაღად გამოდის, თითქმის ყველგან დაშრა, მას აქეთ უფრო, რაც ჩვენებურმა ვაებატონებმა სოფლების ახლო-მახლო ტყეები სულ გადაკაფეს და გადაჩხეს. აბა, ვინ იფიქრებდა იმ ღროს, რომ ტყეების გადაჩხება

დიდ უბედურობას მიაყენებდა მცხოვრებლებს. წინათ რომ სახლის გვერდზე ჩამოუდიოდათ წყაროები, ახლა იმას ოთხ და ხუთ ვერსზე ევლარა პოულობენ. რა არის ამის მიზეზი, თუ არ ტყეების განადგურებმა? განა მარტო ეს?

ჩვენ ხალხს დიდი იმედი ჰქონდა „სეტყვისაგან დამზღველი საზოგადოების დაარსებისა“, ეფიქრობდით, ეგება ამ საზოგადოების წყალობით, რაიმე შედეგათი მოგვეცესო, მაგრამ ეს იმედიც გავგიცრუვდა. როგორც მკითხველგმა იციან, ხსენებული საზოგადოება ისეთ პირობებს გვიდებდა, რომ თუნდც დაახრებულყო, ვერაფერი დიდ სამსახურს ვაგვიწვედა. სხვათა შორის, იმის პირობის ძალით აპრილის და მისის თვეებში სეტყვისაგან დაზარალებულის დახლეს ის არა კისრულობდა. ჩვენში კი უფრო ხშირათ ამ თვეებში ისეტყვება ხოლმე და ყველაზე მეტი ზარალი მაშინ ეძლევა მემამულეს.

აი, კიდევ ერთი სამწუხარო საჩივარი ჩვენი ხალხისა, რომელიც დიდი ხანია გამოთქმულია, მაგრამ ყურადღებას არაინ აქცევს. ეს არის ექიმების უყოლობა და წამლების უქონლობა. წელს, სხვა წლებთან შედარებით, ავით მყოფობა აქეთვე ძლიერ ზნირია, მეთვალყურე ბევრ სამწუხარო სურათს წაატყვება, ბევრგან იტანჯებიან უექიმობით, მაგალითების მოყვანა საჭირო არ არის. მართალია, ქ. სიღნაღში და სოფ. ეელისციხეში არის ორიოდე ექიმი, მაგრამ ისინი ადგილობრივ მცხოვრებლებსაც ძლიეს წვდებიან და თუნდა მოიცალონ კიდევ საწყალ სოფლის ხალხს რა ხელს მისცემს იმათი მოწვევა; როცა თითო მათი ჩამოყვანა სოფლათ 10—15 მან. უჯდებათ და ორ დღეს კაციც უნდა მოკლეს. ამიტომ ბევრი საწყალი კაცი ისე სიკვდილს არჩევს ამისთანა ექიმების მოწვევას. სწორეთ საკვირველია ჩვენი ნასწავლი ექიმების ასეთი გულგრილობა, რომლებიც თავიანთ სამშობლო სოფლებს ასე უწყობიან და სულ ქალ აქებში ბუღობენ; იქნება ისინი ამას ფიქრობენ, რომ სოფლებში მშობრები და ენობრები! არა ბატონებო, ეს დიდი შეცდომაა, ვინც ასე ფიქრობს.

შაქრო ა. კანჩაძე.

დ. ნოვა-ალექსანდრია (ლაუბუნისს გუბ.). ნოვა-ალექსანდრია ძვეს დასავლეთ რუსეთში, სახელდობ პოლონიაში და შესანიშნავია მით, რომ იქ არსებობს უმაღლესი ავრონომიული და სატყეო ინსტიტუტი. ამ ინსტიტუტში შესასიგელათ საჭიროა ატესტატი გიმნაზიისა, რეალური სასწავლებლისა, სასუ-

ლიერო სემინარიისა (პირველი ან მეორე ხარისხის), და ან რომელიმე საშუალო სასწავლებლისა. მსურველთა რიცხვიდან არჩევენ იმთ, ვინც უკეთესათ დიპტერს ეგზამენის მათემატიკურ საგნებში და რუსულ წერაში. პირველ კურსზე ყოველ წელს სამოცამდის ეკავსნაა. მთელ ინსტიტუტში 260 სტუდენტი ირიცხება; ამითში ნახევარი პოლონელია, ნახევარზე ნაკლები რუსი და დანარჩენი სომეხი. რადგანაც ინსტიტუტი გაშენებულია დაბასოფელში და სტუდენტები მოკლებულნი არიან ღიდ საზოგადოებას, თეატრს და სხვა-და-სხვა გართობას, ამიტომ თითონ ინსტიტუტი ხმარობს ყოველ ღონისძიებას, რომ შეეძლოს ეს ნაკულთეანება. ინსტიტუტს აქვს გამართული სასივრთა ადგილები ფერმებში, ბაღებში და ტყეებში. მდინარე ვისლაზე, რომელიც ნ.-ალექსანდრიის გვერდით ჩამოდის, სტუდენტებს აქეთ რამდენიმე თავიანთი ნაებები. კვირაში ერთხელ პროფესორის თანადსწრებით სტუდენტებს შორის იმართება კამათობა სხვა-და-სხვა სამეცნიერო საგნებზე. მაგრამ ყველაზე ძვირფასი სტუდენტებისათვის არის შიბლიოთეკა და სამკითხველო; რომელსაც გამოწერილი აქვს თითქმის ყველა სატახტო გურნალ-გაზეთი, აქვე შეხედენით თბილისის ყველა რუსულ გაზეთებს და რამდენსამე სომხურსაც.

ინსტიტუტში ამ შეიღ-რვა წლის განმავლობაში არც ერთი ქართველი სტუდენტი არ ყოფილა. ამნარიი სასწავლებელი არსებობს კიდევ მუსკოვში და, რამდენათაც ვიცო, არც იქ უნდა იყოს ქართველი სტუდენტი. ეს გარემოება, ჩემის აზრით, ძალიან სამწუხაროა. ნასწავლი მეტყვეები და მეურნეები ჩვენითვის ძალიან საჭირონი არიან. ჩვენი უკოდინარობის გამო მიწა-წყალი ხელიდან გვეცლება და სხვა ერის ხელში გადადის; მართა სწავლით (?) და რიგიანი მიწის პატრონობით შევიძლია შევიწინააღმდეგოთ ეს ძვირფასი საუნჯე, ურამალონსოთაც მიწის პირიდან აღგვა მოგვეღოს. მართალია, ჩვენ ახალ-გაზღვრებს შეუძლია უმაღლესი აკრონომიული სწავლა-ოცნა საზღვარ-გარეთაც მიიღოს, მაგრამ ამისათვის ბევრი ფულია საჭირო; მასთან, ჩვენითვის მოხელეებიც (чиновники) არიან საჭირონი და საზღვარ-გარეთიდან მოსულებს კი ადვილათ არ აძლევენ ადგილებს.

ქართველი გიმნაზიელი და რეალისტი თუ არ მიდის ამ სასწავლებელში ეს იმატომ, რომ უწევრისიტეტში და სხვა სპეციალურ ინსტიტუტში კარი ღია აქვთ; მაგრამ, რით აიხსნება, რომ ჩვენი სემინარისტები ტომსკის უნივერსიტეტს აწყდებიან და ამ ინსტიტუტში შესვლას კი არა ცდილობენ? შეიძლება ამით ვგზემენის დაქტრა უძნელდებთ მათემატიკურ

საგნებში, რომლებსაც სემინარიაში მართლა ცუდათ ვაღიან. შიდა რუსეთის სემინარისტები ხშირათ იჭერენ ინსტიტუტში ეგზამენისა, ამიტომ არც ჩვენი სემინარისტებისათვის უნდა იყოს ძალიან ძნელი მათემატიკურ საგნებში მომზადება, თუ, რასაც ვკრეველია, გულით მოინდომებენ ამ ინსტიტუტში შემოსვლას.

ბუნება აქ შეენიჭია; დაღრანი ტყეები და მწვანე ველები საქართველოს მოგაგონებთ. ზამთარი, რუსეთთან შედარებით, აქ უფრო თბილია, ზაფხული გრილი. ცხარეება აქ უფრო იაფია, ვიდრე სხვა უნივერსიტეტის ქალაქებში. ცუდი აქ მხოლოდ ის არის, რომ სტუდენტი ვერ იზოვის ვერც ვაკეითილებს და ვერც სხვა სამუშაო რასმეს, რითაც ღიდ ქალაქებში ჩვენი ღარიბი სტუდენტები იოლათ მიიღიან. თითონ დაბაში და გარშემო სოფლებში პოლონელები ცხარეებენ. ეს ხალხი ძალიან გაირჩევა შიდა რუსეთის ხალხისაგან; აქ უფრო ვანათლებული, თავანანი, მაგრამ ამაყი ხალხი ცხოვრებს. შიდა რუსეთში, სოფელში, თუ ქალაქში, ისე ვერ გაივლით, რომ ახალგაზდა, ჯანსაღი კაცი უკან არ მოგდევდეს ხელ-გამოშვრილი მოწყალებისათვის. ტანისამოსითაც კი ვერ გააჩნევ ვლახას; ერთხელ ორმა რიგიანთ ჩაცმულმა კაცმა ერთი-ერთმანეთის ხელი გაუშვირეს მოწყალებისათვის, ვერ იცნეს ერთმანეთი, რომ ორივენი მათნორები იყვენ. ღარიბი აქაც ბევრია, მაგრამ თავის სიამაყით შიმშილით სიკვდილის ირჩევს და თავის სიღარიბეს კი არავის შეატყობინებს... იმ დროს, როცა ჩვენში ქალი, თუ კაცი ისწავლის თუ არა ორიოდ სიტყვას სხვა ენაზე, თავი მოაქვს, ცდილობს ეს უცხო ენის სიტყვები იხმაროს რაგორმე (ადგილას, თუ უადგილოთ, იმის დარდი არა აქვს), აქ სულ სხვას ენებდათ. აქ უბრალო ევატრიც ირჩევს მუშტრის გაბრუნებას, და სხვა ენაზე კი არ დაელაპარაკება, თუმცა ევატრა ხშირათ იცის მუშტრის ენა. დუქანს და მაღაზიებს აქ ყველგან პოლონურათ აწერია.

ს. ქუერდიანი.

სოფ. დორჭმა. (შორაპნის მახრა). ავერ რამდენიმე წელიწადია მას შემდეგ, რაც აქ ადგილობრივ გლეხთა და აზნაურთ შორის არსებობს შეუწყვეტილი ბრძოლა. სავანი ამ ბრძოლისა გახლავთ ევბერეთელა ტყით დაბურული მთი, რომელიც უმთავრეს შემოსავლის წყაროთ ითვლება მცხოვრებთათვის. ხანაძლივ დავას შემდეგ, ამ მთის ნახევარი სასამართლო პალატის გადაწყვეტილების ძალით

დარჩა აზნაურებს. მაგრამ ამ გადაწყვეტილების სისრულეში მოყვანა შეუძლებელ საქმეთ გამხდარა. საქმე იმაში მდგომარეობს, რომ გლეხებს სრულ თავის საკუთრებათ მიანიჭათ სხეწენულა მთა და ამ ტომაც პალატის გადაწყვეტილებას არ ემორჩილებიან. ამანიართ ბრძოლა უფროა და უფრო მშვედრება და დრო გამოშვების სისხლის ღერიანაც თავდება ხოლმე. აი, მაგალითიც: მისის თხოვნიტა რამდენიმე აზნაური წაიდა მთაში სამუშაოთ. მიუხელოვდნენ თუ არა დანიშნულ ადგილს, მოულოდნელათ ზედ-ზედ თოფის ხმა მოესმათ. თურმე იქვე მახლობლათ ჩასაფრებულიყვენ შეიარაღებული გლეხები; ერთმა მთავანმა სასტყავთ დასკრა აზნაური კ. ორჯონიკიძე, რომელიც რამდენსამე საათს შემდეგ გარდაიცვალა. ამ ბრძოლამ იმსხვერპლა ერთა ძალზე მოხუცებული გლეხიც, კ. კურტანიძე, მაგრამ ამით არ ვათავდება ეს საქმე. ამ ქმათ ორივე მხრიდან გაისმის მუტარა და უეჭველია კიდევ უფრო დიდ სისხლის ღერას გამოიწვევს ეს დევა, თუ მას უურადღება არ მიექცა, საიდანაც ვერ არს. ეჭვი არ არის, რომ ამ საქმის სამართლიანათ დაბოლოვება ადვილი არ არის და ამიტომაც მას ძლიერ სიფრთხილით უნდა მოექტენ.

მსხობაკელი.

ს. ჯვარი (ზუგდის მავ.) ის სოფელი მდებარეობს მდ. ენგურის შარცხენა ნაპირას; მას უჭირავს მომეტებულათ მთა-გორიანი ადგილი. ჩრდილოეთ-აღმოსავლეთის მხრით არტყია ჯვარის მთები; ეს მთები ყოფენ ამ სოფელს სენათისაგან. შეენიერს სურათს წარმოუღვენს კაცს ეს მთები; იმათი კიბის მგზავსათ შეწეულ-გამაწეული კალითება მუდამ მწევანით არიან შემოსილნი; მათ წვერობები კი დავარულია თოვლით. მდ. ენგურის ზეობაში სენათის გზაზე აქაიქ გაშენებულია პატარ-პატარა სოფლები. ეს სოფლები ბუნებით უზრთ არის დაჯილდობებული. აქ მეტათ წმინდა ჰევა, ყოველგან ფერღობების ძირში თათქმის თითოა ფეხის ვადდგამაზე ამოჩუხჩუხებს წმინდა, მთის წყაროები. ასეთ ჰევაში მცხოვრებნი მეგრელები, მათ თქმა უნდა, მეტათ ჯვარსაღნი არიან. მაგრამ რაც შეეხება განათლებას, ამ მხრით აქაურები მეტათ დაქვეითებული არიან. სოფ. ჯვარისა და მის მოსაზღვრე სოფლებში მცხოვრებთ სასწავლებელზე ამ ორი წლის წინეთ წარმოღვენაც არ ჰქონიათ, მხოლოთ ეს ორი წელიწადია, რაც სოფ. ჯვარხენში დაარსდა ჯვარის ერთ კლასიანი სამრევლო სკოლა. ამიტომ, რა ვასაკირველია, რომ ჯვარელები გონებით დაბლა დვანან. მათში ვერ შეამჩნიეს კაცი

უზრალი სურვილსაც ცხოვრების გაუმჯობესობისადმი; ცხოვრებენ ძველებურათ; ხენა-თესვას გარდა ისინი მისდევენ შინაურ საქონლის მოშენებას და ზოგან მეფუტკრეობასაც, რასაც ადგილ-მდებარეობა ძლიერ ხელს უწყობს, თუმცა ყოველივე ეს ძველებური წესით წარმოებს. საზოგადოთ სამეგრელო ჩამორჩენილია განათლებით საქართველოს სხვა ადგილებზე. დიდ მადლობას ეუცხადებ ბ. ზ. ჭიჭიშკაძეს, რომლისაგან მივიღე ხალხში დასარიგებლათ ათასი ცალი მის მიერ გამოცემული წიგნებისა ანბანითურთ, სახელდობ: „ჩუხის ბრძოლა ანუ ცხოვრება დიდა მეფის სოლომონისა“, „გალექსილი თ. გრიგოლ დადიანისაგან“, „წამება ქეთევან დედოფლისა“—გალექსალი ბაგრატიონისა და „ლოცვები“. ეს წიგნაკები დიდი მკაყოფილებით მიაქვთ ჩემგან მცხოვრებლებს. ძლიერ კარგი იქნება, რომ რამდენიმე წლის განმავლობაში ყოველ წლობით დაურიგდებოდეს ხალხს მუქათთ ამ გვარი წიგნაკები, მხოლოთ კიდევ უფრო კარგი შინაარსისა, სკოლების გაძლიერებასან ერთთ ამგვარი წაენაკების მუქათთ დარიგება უპირველესი საშუალებაა წერა-კითხვის გასავრცელებლათ. კარგი იქნებოდა, რომ წერა-კითხვის საზოგადოებაც მოგვეშველებოდეს თავისი წიგნებით.

ჯვარის სკოლის მასწავლებელი ა. ჭანტურია

აღ გინდა მასე ნაღველ სამსალა, გული მომიკლა უმეღოსა, ცა განრისხებით ჩემთვის აქუზო, ტკილილს გძრობებით მძრონო ჩემს მეტრისა, მაინც შენ გეტრეო, აზრ-შეუცვლელათ, შენით ემყობ, შენით ესასოგებ, სასუთროს ტაულას მედგარ ბრძოლისთან შენს ტურფა სახეს წინ გავიმძღვარებ. დევ შთაინთქას ღამის წყევლიდით მთეარე —გასკლავათა მკრთალი ღამპარი, მარწამს —ცის კამარას კელავ განაბრწყინებეს იმედთ სესე დილის ცისკარი.

ს. პავლიაშვილი.

კრიმინალური ანთროპოლოგია.*)

On ne peut plus hair
l'être qu'on a compris.

Guyau.

ხლა ჩვენ ვაღმოვცემთ მე-XIII თავის შინა-
არს, რომელიც ასე იწეება: ზნეობრივი სუ-
ლით ავადმყოფი და დამნაშავე (Le fou mo-
ral et criminel—né); ამით ლომბროზომ უნდა
გვაჩვენოს, რომ ამით შორის სრული მსგავსება
(indentité). მე დარწმუნებული ვარო, ამბობს ლომ-
ბროზო, რომ მკითხველი ძლიერ თუცხარებს ამ მსგავ-
სებას: დამნაშავეს და ზნეობრივ—შემოიღოს შორის.
ეს მით უფრო მოსალოდნელია, რომ მრავალ საუ-
კუნეთა განმეოლოებაში უკვე შესდგას ის წარმოდგენა,
რომ რამდენათ დანაშაულობა უფრო მძიმეა, იმდენ-
ათ დამნაშავე უფრო-ბასუბის მგებელია; ამას ისიც
მიუძღვრათ, ამბობს ლომბროზო, რომ ჩვენში კიდევ
ძლიერ არის დარჩენილი შურის ძიების გრანობა და
შიში, ვაი თუ დამნაშავე რომ თავისუფალი დატო-
ვით, კიდევ ჩაიდინოს სხვა დანაშაულიო; მით
უმეტესს, რომ აქამდინ ჩვენ საზოგადოებას არა აქვს
სხვა საშუალება დანაშაულობის მოსასპობათ ვარა
სატუსაღის და სიკვდილით დასჯისა.

ის, რაც Krafft—Ebbing-მა, Holländer-მა,
Mandel-მა, Magnau-მა ამოაჩინეს, როგორც თეი-
ნებები ზნეობრივი—შემოიღოს, გვიმტკიცებს ლომ-
ბროზო, სუყველა ეს მე ვაჟე დამნაშავის სულიერ
და ფიზიკურ თვისებებში: ანესტეზია, ანალგეზია, რეფ-
ლექსების არმალია, მარცხენა ხელის ხმარება და
სხე. სხვათა შორის, ზნეობრივი—სულით ავადმყოფ-
ის და დამნაშავის მსგავსება იქიდან ჩანს, რომ სუ-
ლით—ავადმყოფთა¹⁾ სამკურნალოებში იშვიათაა
ზნეობრივი—შემოიღობა და ხშირია სატუსაღოებ-
ში.

Dagonet-მა 3000 სულით-ავადმყოფებში მხო-
ლოთ 10—12 ზნეობრივი—სულით-ავადმყოფი ნა-
ხა. Adriani-მ და Palmerini-მ 888 სულით-ავად-
მყოფში არც ერთი ზნეობრივი—შემოიღი ვერ
ამოაჩინეს. რაც ზემოთ ჩამოეთვალეთ, როგორც და-
მბასიათებელი ნიშნები თავის ქალასი, სახის და სხე.
დამნაშავის ტრპს, ყველა ეს გამოჩენილმა პსინიატ-

რებმა Krafft—Ebbing-მა, Manuel-მა და სხვებმა
აღნიშნეს ზნეობრივ სულით-ავადმყოფის ნიშნებათ.
ზნეობრივ—შემოიღობა შორის შენიშნულია აგრეთვე
ტრატუაჟი. არც ზნეობრივ—შემოიღობეს აქვს სახე-
ზე წამოწითლების თვისება. გარდამეტებული ენე-
ბათა ლეღვა ორივესთვის დამბასიათებელია. ხოლო
რაც შეეხება სინდისს, ზნეობრივ გრძობას, სრულე-
ბით მოკლებულნი არიან. ხშირათ ვაიკონებთ ამ
გვარ პირთავან (ზნეობრივი—შემოიღობადან—*l'ou mo-
ral*) ლაპარაკს პატრიონებაზე, სინდისზე, სიძაბოლე-
ზე, პატრიოტიზმზე, სარწმუნოებაზე, მაგრამ ეს მხო-
ლოთ სიტყვებია და ყოველთვის მოკლებულია განზო-
ციელებას. ზნეობრივ—შემოიღობეს სულით-ავადმყოფ-
თა (folie morale) სისხლში აქვს გამჯდარი და დე-
დის ტუტუსთან აქვს შეზღილი, ლომბროზოს აზ-
რით.

რაც უნდა უბედურება და მწუხარება ეწვიოს
იმათ ნათესავთ და მეგობრებს, მათ გულში არაიე-
თარ სიბრალულს და თანაგრძობას არ გამოიწვევს,
ამგვარი პირები მუდამ უკმაყოფილონი არიან საზო-
გადო წეს-წყობილებით და პოლიტიკურ რევილიუ-
ციაში ცენტრი ყოველთვის მხურვალე მონაწილეობას
იღებენ.

ერთი ამგვარი ზნეობრივი შემოიღობს:
„მე კარგათ მესმის, თუ რა უზნეთო ვიქცევი; ვინმემ
რომ მიქოს ჩემი საქციელი, გარყვნილს ვუწოდებ,
მაგრამ სხვანაირათ მოქცევა კი არ შემიძლია. ზნე-
ობრივი—შემოიღობით უმეტესს არის შესაბრაღის
და უბედური, რომ არ იცის ოჯახის და ცოლ-შვი-
ლის სიტუარება; ის, როგორც ლომბროზო ამბობს,
უფრო არჩევს dormir sous un pont que sous le
toit paternel.

ზნეობრივ—სულით-ავადმყოფი ეგოისტია ბუნე-
ბით; ეს თვისება დამნაშავის ტრანსთვისაც საერთოა;
თუმცა ეგოიზში ჩვეულებრივი მოეღენა, მაგრამ ზნე-
ობრივ შემოიღობა შორის ალტრუისტებიც არიან,
ხოლო ეს ალტრუიზში უფროს ერთ რაცებში პათო-
ლოგიურია; ამის დასამტკიცებლათ ლომბროზოს მრ-
ველი მავალითები მოჰყავს; სხვათა შორის, მეცნიერი
Holländer-ის შემთხვევას მოვეითხრობს; ერთმა ახალ-
გაზდა ქალმა, რომელიც ამ გვარი თვისების იყო, ისე
იწყინა თავის მეგობრის სიკვდილი, რომ რამდენ-
ჯერმე განიზრახა თავისი მოკლეა.

ერთმა დედამ შემდეგი საქციელი ჩაიდინა*):
დედამ რომ თავისი ერთათ-ერთი ვაჟი დაიცვას გარყე-

*) ის. კვლეა № 42.

1) სულით-ავადმყოფობა არის საზოგადო სახედი,
ხოლო ზნეობრივი—სულით-ავადმყოფი ანუ ზნეობრივი
შემოიღობა არის მსოღოთ ერთი ფორმა ავადმყოფობისა.

*) ამ გვარა მაგალითი გსჯება გამოჩენლ თხზუ-
ლებაში ფან-ფან რუსოსი: „La confession“. მიწველი
ნაწილი.

ნილ ქალებიდან და ააცილინოს სხვა-და სხვა ავთ-
მყოფობას, დიკირა კემპირი თავის შვილთან და კი-
დედაც დაარსულდა; და რადგან არ უნდა, რომ
ორსულობის გამო სილაპაჷ დამკარგად; წაიხდინა
მუცლი. ჩასაკვირველია, ამგვარი ალტრუიზმი ნამდ-
ვილი სულით ავთმყოფობაა.

თუმცა არიან იმ გვარი პირებიც, რომლებიც
განთქმულნი არიან თავისი გარყვნილი ხასიათით და
ამასთანავე საუცხოვო მორჩილი და მოსიყვარულე
თავისიანებისა.

ხოლო რაც შეეხება ზნეობრივ—შემოლითა
კუთვ-გონებას, თუმცა Pritchard, Pinel, Nicolson,
Maudsley ამოაბენ, რომ კუთვ-გონება სალი, ხელ-უ-
ლებელი აქეთა, მაგრამ მე უფრო Morel-ის ეეთანხმე-
ბიო, ამბობს ლომბროზო, რომელიც ამტკებს, რომ
ამთ თუმცა პოეტური ნიჭიც აქეთ, ორატორებიც არი-
ან, ბელეტრისტებიც ბევრი მოიპოვება მათ შორის,
მაგრამ მათ კუთვ-გონებას უყვარს პარადოქსები (la
tendance au paradoxe).

აი, ნიშნუში ერთი მაშის—მკვლელის აქსიომე-
ბის: ბატონსანი სიტყვა თქვენ არაფერს გავლებთ,
როდესაც იგი უღირს კაცს მიეცით. ის, ვისაც არ
აქვს სინიღისის ქენჯნა, არ არის დამნაშავე. Un
faux nom cesse d'être tel, quand on l'a pris
deja une fois.—ერთი სიტყვით ის, რაც პსი-
ხიატრებმა აღნიშნეს, როგორც დამახასიათებელი
ზნეობრივ—შემოლითისთვის, ლომბროზოს სიტყ-
ვით, საერთოა დამნაშავეისთვისაც: ზნეობრივ—შემ-
ლილის და დამნაშავეს შორის სრული ერთობაა,
მხოლოთ განსხვავება იმაშია, რომ ზნეობრივ—შემ-
ლილობა ადამიანს მერზე—სიჭაბუკეში გამოაჩნ-
დება.

შენიშნულია, რომ წინაპრები ზნეობრივ—შემ-
ლილებსა უმეტეს ნაწილთ სხვა-და-სხვა გვარი დამ-
ნაშავენი არიან, რაც, ჩასაკვირველია, მოწმობს ზნე-
ობრივ—სულით ავთმყოფობის და დამნაშავეობის
ნათესაობას.

ამ გვართ ლომბროზომ დამნაშავეში ამოაჩინა
ველური კაცის თვისებები და ზნეობრივი—სულით-
ავთმყოფობა [deux choses (folie morale et cri-
me)] sont réunies dans même sujet]; ამიტომ
შიშს, სირცხვილს და დასჯას არავითარი გველენა
არა აქვს, რადგან სულიერი ავებულება დამნაშავეი-
სა წარმოადგენს გაუსწორებელ მანქანს.

ბოლოს ლომბროზომ მიუმატა ამათ მესამე
ფორმა—ბნედა (ეპილეპსია). ლომბროზო ამბობს,
რომ ზნეობრივ—შემოლილობა და დამნაშაულობა შე-
ადგენენ ორ სახეს ერთი საერთო ავთმყოფობისას—
ბნედისას, რომლითაც შეიძლება იყოს ავთ ადამი-

ნი და არ აჩნდეს ის ნიშნები, რომლითაც დახასიათ-
დება ნამდვილი ბნედა—ეპილეპსია. ამ ფორმას ჰქვია
სახელათ ჩუმი ეპილეპსია (epilepsia larvata) და
მითი არის შესანიშნავი, რომ არც კონველსიები
იციხს; არც გონების დაკარგვა და სხვა, ესე იგი ის
ნიშნები, რომლებიც ნამდვილ ეპილეპსიის დროს
იციხს. როდესაც ამ გვარი ბნედა მოუყა კაცს, შეიძ-
ლება, საშინელი დანაშაულობა ჩაიდინოს ამ ბნედის
მორჩევის წყალობით, მაგრამ უფრო საინტერესოა აქ
ის არის, რომ ბსოგენა ამ დანაშაულობისა უჩრება
კაცს, ასე რომ დამნაშავეს კარგათ ახსოვს, რომ ჩაი-
ღინა ესა და ეს დანაშაულობა. ამ გვარი ფორმა
ეპილეპსიისა სულ მოკლე ხანია რაც პსიხიატრიაში
ამოაჩინეს: ლომბროზო ამბობს, რომ ამ გვარი ეპი-
ლეპტიკის—ბენდიანის თვისებები შეეისწავლენ და ამასთა-
ნავე ამოაჩინეო, რომ სრული მგზავსება, ერთი მხრით
ამგვარი ეპილეპტიკს და ზნეობრივ—შემოლილს შო-
რის, ხალა მერაღ მზრევი კი, ესევე სრული მგზავ-
სებაა ბნედა დამნაშავეს შუა, ე. ი. ეს საში ფორმა
თავსდება ერთ არსებაში.

მასასადმე ლომბროზოს აზრით, დამნაშავეს
ტიპის თვისებებში ჩვენ ენდავთ ველური კაცის თვი-
სებებს (აჯავიზმის გველენით), ზნეობრივ—სულით-
ავთმყოფის ავებულებას და ბოლოს ლომბროზომ
მიუმატა ბნედა (epilepsia larvata). ბნედიანს და
დამნაშავეს შუა მხოლოთ იმაშია გარჩევა, რომ სხვა-
და-სხვა ტიპის ავებულება შეეყრება: თუ ის ტიპი-
ნის ავებლი იქმნა შერყეული, სადაც მოძრაობის
ცენტრია, წარმოადგება ბნედა—ეპილეპსია; ხოლო
თუ ტიპის შუბლის ნაწილი იქმნა შეღახული წარ-
მოადგება ლტოლილება დანაშაულობისადმი. დანა-
შაულობა, ასე ათვეებს ლომბროზო, არის ბუნებრი-
ვი მოვლენა და, როგორც ამას ფილოსოფოსი იტ-
ყადა, საჭიროა და მგზავსი დაბადებისა, სიციდილისა
და შემოლილობისა, რომლის ცელილებას შეადგენს
დამნაშაულობა. ამიტომ ინსტრუქტორი მკაცრი მოქ-
მედებანი პირუტყეების და მცენარებისაც არაფრით
განიჩივიან დამნაშავეს მხეცურ* მოქმედებისგან.

ახლა ვიტყვით რამდენსამე სიტყვას შემთხვე-
ვით დამნაშავეს* შესახებ. (criminel d'occasion).
ლომბროზო ამბობს, რომ არიან იმისთანა პირები,
რომლებში თესლი დანაშაულობისა, თან დაყო-
ლი დაბადებუთ, სხვა-და-სხვა გარემოების და მიზნე-
ბის წყალობით, უცხათ გარდაიქცევა დანაშაულ-
ობათ. რადგანაც ლომბროზოს აზრი იმაში მდგომარე-
ობს, რომ დანაშაულობა არის საერთო ბუნებრივი
მოვლენა, ამიტომ, ჩასაკვირველია, ლომბროზოს
წარმოადგენიო ძლიერ სანდელია, რომ ადამიანმა
შემთხვევით ჩაიდინოს დანაშაული და ამასთან სრულ

ლი თავისუფალი იყოს დანაშაულობისადმი მიდრეკილებიდან. როგორც ზემოთ ვთქვით, ლომბროზო ამბობს, რომ ამგვარ დანაშაულებს აქვს მხოლოდ თს-ლი მომავალი დანაშაულობისა და სხვა-და-სხვა გარემოებათა გავლენით ვარაუდებულა დანაშაულობათ.

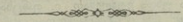
ამგვარ „შემთხვევით“ დანაშაულებს უნდა ჩავთვალოთ დანაშაულებების რომანის გამოჩენილი გმირი — დანაშაულები რასკოლნიკოვი. აქვე შევნიშნავთ, რომ პსიხიატრები დასავლეთ ევროპისა ძლიერ აფასებენ ამ გამოჩენილ (დანაშაულებების) რომანებს; გამოჩენილი იტალიელი მეცნიერის Garofalo-ის ბევრი ადგილები მოჰყავს ხალხს დანაშაულებების რომანებისადმი თავის სამეცნიერო თანუგრძობებში. რუსის შვერალი ზაქრეცსკი, სხვათა შორის, ამბობს ერთ ფრანგ—პსიხიატრზე, რომ როცა იმას საეჭვო რამ შეხედება აწყვო პსიხიატრიისა, უფრო დანაშაულებების რომანებს მიმართავს, რომ ეჭვი ვაძქარწყვალდოს.

აჩიან იმისთანა პირებაც, ლომბროზოს აზრით, რომლებიც თავისი ფიზიკური და სულიერი აგებულებით ნამდვილ დანაშაულებს ტოვს შეადგენენ, მაგრამ იმის წყალობით, რომ წარჩინებული ადგილი უჭირავთ და აქეთ დიდი მატერიალური შეძლებმა, რაც, რასაკვირველია, მათ აძლევს სრულ ღირსიძიებას დაიკმაყოფილონ ყოველი თავისი ლტოლვილება რჩებიან დაუსჯელი.

— მე თითონ ვერცხობდი ამგვარი პირსა, ამბობს ლომბროზო; ერთმა ჩემმა ამხანაგმა—მეცნიერმა, ამ გვარი აგებულებისამ, მე თითონ ვამტკუარა.

გ. ზაღრძე.

(შემდეგ აქნება).

გურიაში მოგზაურობა.

ახოგადით წელს გურიაში ვარკ მოსავალია; მართალია, ქარმა გააფუტკა უფროდნი და ღომი, მაგრამ სიმინდი კი ბოლომთ იქნება აუთუყოფობა ხალხისა, ციებ-ცხელებმა და სხვა გვარი სენებიც თუმცა არის, მაგრამ იგიც შემცირებულია წინანდელთან შედარებით; ეს ხალხის გონებით წინ წაწევის უნდა მივარებოდით... მარჩილებს და ხატ-გვარობას მუშტარი თან და-თან აუღდება. წინათ, „ნაბრალებს“, გადნაცემარს რომ უძახდენ და ხატებს ზვარაკებს წირავდენ ავთამყოფის განსაკურნებლათ, ახლა ეს უეცრობა თან-და-თან სუსტდება და მის ადგილს ნამდვილი ექიმობა იჭერს, თუ სოფლის ექიმ-

ბი და „უფროსლები“ ამ შემთხვევაში ხეირიანთ მორიკეცივან... გონებით წარმატებულ შესამჩნევათ მიაღდის წინ. აქაც გურულ თავმოყვარეობას კარგი სარგებლობა მოუტანია. „ერთათუ დარწმუნდა, გაუცეთესდა, მე რა ჯანდაბა დამეპართათ“ და თუ ვაშაულებით მონღაშებულა გურული, რამ მის საუკეთესო მენაშებელს უკან არაუხით ჩაპარჩეს; მაგრამ ნითუერი სახსარი მათთვის გაქუა ამ შემთხვევაში: „იანი თუ იყდა ჩვენი შვერლების სურათუბა და წიკნება, იმან თუ გამოიწერა ჩვენი ქურნალ-განუთუბა, —ამე რა ცუტსლზე ძმარა დაქნება“ —წუხს გურული.

აქეთ წამბაქელობასა და თამაჯეკეობასაგან არა გამოვა რაო იტყვის ზოგიერთი, მაგრამ მე კი გამოცდილებით ვამბობ, რომ ჯერ კარგი ნაყოფი ჩანს ამ გვარი მავალითებით!.. ასეთ სიკარგესთან ბევრი სიავეც ზდება გურიაში; დაეოყუათ თავიდან:

სოფ. ჯაბანა, რომელიც ამაღლეის საზოგადოებას ეკუთვნის, დიდ გაჭირვებაშია: ამ ქვით, მთელ ამ სოფელს ახ. დ—ბი ძალადობით აყრას უპირებენ; სწორათ დ—ბისაგან დაქირავებულ ქობულეთლებსა, (ესენი თავზე ხელ-აღებული ხალხია და ესისაც საჩუხბარი საქმე გაუჩნდება ამ ქობულეთელ რაინდებს: მიმართენ ხალხმე და ამ სოფლის მცხარებლებს შორის საშენილი ჩხუბი ხდება, რის გამო ზოგი თუ გაბთქალი, ზოგი დაქირალი და ზოგი აკლებულ-დაწიოკებულ სამწუხარო მდგომარეობაში არიან. დღემდე მათი ომი და ალიაქითა ამ სოფლის დანარჩუნებზე ამაო იყო; ხოლო დღეს კი, ერთმა, ძალზე გამდიდრებულმა დ—ამ მოიწოდება ამ მიხნის მისწყევა ფულის წყალობით, რომელიც არ ზოვავს თავის-ღონეს; ოღონდ კი ეს საწყალი სოფელი ააოხროს. წარმოიდგინეთ, ეს სოფელი დასაბამიდან ოზურგეთის მაზრას ეკუთვნის და ახლა კი ათს გვარი მოხერხებით ისე ეწყობა საქმე, რომ სენაკის მაზრას აწერენ. თუ ეს დამტკიცდა, მაშინ ამ სოფელს გაუშაძლარი მადაენი ვაიმარჯვებენ სამართლით, რადგან თითონ დ—ბიც სენაკის მაზრის არიან და ეს სოფელიც მათა იქნება. თქმულა: „ქრთამი გოჯოხმეს ანათებსა“. ჯაბანლები ამბობენ: შეიძლება დ—მა სამართალი უკუღმა დაატრიადონ, რადგან „ძალა აღმართის მხენელიაო“; მაგრამ ჩვენ კი უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე ეიბარალებთ და ჩვენ მამა-პაპეულს არავის დაენებებთო. სხვა რომ ვეწაფეო გაწყეს დ—ბმა ამ სოფელში დამთო ოთხჯერ ჩადგეს სახლი ლოთხჯერე დაუნჯარია სოფელმა. შემდეგ დ—ბი, როგორც იყო, გამაგრდენ ერთ მათ მიერ დადგმულ სახლში, სადაც მოიშველეს ქობულეთლები და სხვა მრავალი თავიანთა ნაყმებები; ესენი დიანახენ თუ არა

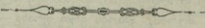
ოფლის ოთხ-ფეხ საქონელს ან სხვა რამეს, — მაშინვე შეუბრალდებლათ ზოცვენ, ასე რომ ამ სოფლის მდგომარეობა სწორეთ სამწუხაროა. ნუ თუ ამ უბედურებას არაფერი ეშველება? და დ — ები, რომელთაც ათას-ათასი დესიანტინა მიწა აქეთ, უნდა აწიოკებდნენ უმისიოთაც შევიწროებულ გლეხებს?!

ახლა ნიგოთზე ვიტყვი ორიოდ სიტყვას. ნიგოთში ძალიან დაინტერესებულია ხალხი სწავლა განათლების შესახებთან. აქამდის ერთი სკოლა ძლიერ არსებობდა აქ, მაგრამ ახლა ორი პირველ დაწყებითი და ერთიც ორ-კლასიანი სკოლაა. ამას წინათ, ერთ კვირა დღეს, ნიგოთის კანცელარიაზე, შეკრებილ საზოგადოებას დაესწარი. ამ საზოგადოებას აქაური სკოლის უფროს მასწავლებელმა, ბ. გიგო წულუკიძემ, წაუკითხა ძველი ჩვეულების ტირილის შემცირების წესდება, რომელიც წინდაწინ შედგინათ. ამ წესდების წაკითხვის კბალ თ. ღიმ. მაჭუტაძემ აუხსნა ხალხს, თუ რამდენათ მაგნიფიკენა მათთვის არსებული ტირილი. სხვათა შორის, წესდებაში იყო: ისე უნდა შემცირდეს არსებული ტირილის წესი, რომ ასი და ორასი მანეთის ნაცლათ რვა მანეთითაც შეიძლებოდეს მიცვალებულის დასაფლავება. ყველა მახლობელი ნათესავები მიცვალებულითა მხოლოდ დასაფლავებაზე დაეხმარნენ, შემდეგ სასაძლოთ კი თავ-თავის სახლში დაბრუნდნენ. სანამ ამ მუხლამდე მიახწევდა ბ. წულუკიძე, ხალხში მღუმარება იყო, ხოლო რაკი ვაჟები, ხალხში უსაძლოთ დაბრუნდითო, მაშინვე აირია მონასტერი, ატყდა ჩოჩქოლი და ხმაურობა. როდესაც ცოტა დამშვიდა საზოგადოება, ბ. წულუკიძემ განაცხადა დანარჩენი მუხლების წაკითხვაც. ეს ტირილის მოსაპობის წესდება კარგა მოფიქრებით და დეკორაციებით არის შემუშავებული, რომელიც სხვა სოფლების სამაგალითოთაც კარგი იქნება! ამ წესდების ხელ-შეკრულებაზე შესამედიც არ დარჩენილა ხელ-მოაწერელი და თუ ეინმემ არ თანაუგრძნო, რიტამ რომ ზოგს მეთაურობა ასცილდა ამ საქმეში და ზოგს ფურჩნები მოუტყდებოდა, რადგან პური არ გაუსაღდება ახალ-მოადის ტირილში!.. ამას შემდეგ, თ. ღიმ. მაჭუტაძის თათხნობით მომზადებული ბიბლიოთეკა აკურთხეს, რომელზედაც ბევრი სტყევები წარმოათქვა აქაური ინტელიგენციისგან, რითაც დიდ მადლობას უტყვებდნენ თ. ღიმ. მაჭუტაძის ამ კეთილი საქმის მოწყობისთვის. შემთხვევით დაესწრა ამას ბ. ნ. წერეთელიც, რომელმაც აუხსნა დამსწრე საზოგადოებას სამკითხველოს და სწავლის მნიშვნელობა. აქვე, ამ დღეს ფულათ თუ წიგნებით ას მანეთზე მეტი შეიკრიბა სამკითხველოს სასარგებლოთ. დიდი მადლობის ღირ-

სია თ. ღიმ. მაჭუტაძე, რომლის ძველ-მოქმედება მარტო ამ სამკითხველოს დაარსებით არ განისაზღვრება და რომელსაც კიდევ ბევრი განმარხება აქვს გაკვირებული ხალხის დასახმარებლათ!.. პატრიეცემის ღირსია აგრეთვე მისი მეუღლე ანნაც, რომელიც ავათყოფებს დიდ დახმარებას უჩენს, როგორც თავის შრომით, აგრეთვე უსასყიდლოთ წამლების მიწოდებით; აგრეთვე თ. გიგო წულუკიძე და მისი მეუღლე ძლიერ მაცადინებენ ამ სოფლის საკეთილდღეობით.

იოხაი მეთაულუყუ.

(დასსრუდი შემაგებ)

ბიბლიოგრაფია.

ამოვიდა ახალი წიგნი „დარჩინიზმი“ ე. ფერდისის, თარგმ. ი. ფანცხავას მიერ, გამოცემია ი. როსტომაშვილისა. ფრიალ დასაბამებია ნოა ამ გვირი თხზულებების თარგმნა და გამოცემა ჩვენს ენაზე. თვით წიგნის შინაარს რაც შეეხება უნდა ვთქვათ, რომ ეს წიგნი განთქმულია მთელ ევროპაში: ამის ღირსება იმაში მდგომარეობს, რომ ფერიერი მოკლეთ გადმოაგეცემს მთელ დარჩინის მოძღვრებას და ამასთან ძლიერ გასაგებ ენითაც.

ინც ამ წიგნს გულ-დასმით წაკითხავს, შეუძლია იქონიოს საზოგადო წარმოდგენა დარჩინის მოძღვრებაზე. თუ რამდენათ გასაოცარი ღრმა და საინტერესოა ეს სწავლა, ამას მკითხველი ცოტადნათ ამ წიგნიდანაც გაიგებს. ეს წიგნი — ფერიერის თხზულება — თითქმის ყოველ განათლებულ ქვეყნებში ენაზე არის ნათარგმნი. ჩვენის მხრით დიდი მადლობა უნდა ვუძღვნათ ი. ფანცხავას გადმოთარგმნისთვის და ი. როსტომაშვილის გამოცემისთვის. რასაკვირველია, ჩვენ კარგათ ვგრძნობთ, თუ რამდენათ ძნელია ამგვარი წიგნის ჩვენ ენაზე გადმოთარგმნა, მაგრამ ბ. ი. ფანცხავას ნათარგმნის მიხედვით ღირსება აქვს: გადმოთარგმნილია გასაგებ ენით.

წიგნი არის გამოცემული ძლიერ სუფთათ, როგორც საზოგადოთ ყველა გამოცემა პატრიეცემულ როსტომაშვილისა.

„დაეიწყებული ქვეყანა“

(სამხურ ენაზე)

ორი წელიწადია რაც ერთი დიკვანი არუთინაქუღურანცი გამოცემის ხოლმე შემოსხენებული სათაური

მოთხრობებს, ახლა ვამოვიდა მესამე ნაწილი. მოთხრობები შეეხება სოცლის ეთარებას და ხალხის ყოფაცხოვრებას. სოფლის ცხოვრების აღწერა რ ხალხის ენით ნაწერი მოთხრობები ძალიან ცოტა სამხურ ლიტერატურაში, თითქოს ყოველ ჩვენ მწერლებს დაეწყებია სოფლისთვის ყურადღების მიქცევა. აწინისთვისაც ამიტომ მოუციათ აგრეთი სათაური. ამ მესამე ტომში მოთავსებულია შემდეგი მოთხრობები: „ტურტუას აჩეკა სოფელში“, „ოქროს მოყვარულის ჭის“ და „მწეველი ჩატინის სიყვარული“. ხსენებული მოთხრობები ყაზხის სოფლების ცხოვრებიდან არის და იმათ კილოზეა დაწერილი.

დ. ტ - დ.

კობაძე.

ეს ფული გადაეცა „წერა-კითხვის საზოგადოების მდივანს“.

საქველმოქმედა საქმე.

მ-ნო რედაქტორო! ამსთანვე გასაღებთ სამოცდა ორ მხეთსა (62 მან.) სწორადონ გრიგოლის"უე ჩითავეიშვილის თაოსნობით შეკრთიდეს ზაბტორასკის პრთველბთა შორის „ირაკლის ფონდის“ სახელობაზე და გთხოვთ გამოაცხადოთ, თქვენ პატრენიშველ ჟურნალ „გაღში“ შემოაწირველთ სია:

10 მან. სწორადონ გრიგოლის უე ჩითავეიშვილბა და შ. ონისიშველ ღაზარის უე შაკველიძე. 4 შ. და 50 გ. კუეშა გიორგობაინმა. სამ-სამი მან.: მისაღ მარაშველმაღა რთ. შტეღაქემ. ორ-ორი მან.: მან. ბაბიღაურმა, თეე. იმეღაქემ, აგორ თამარიქემ, შაქ. საგინაშვილმა, გ. დუშაქემ. თითო მან.: აგ. ვარდაშვილმა, ვან. ფიცხაღაურმა, იოსებ დოღინაშვილმა, მის. ეყაზოვმა, მან. ვარდაშვილმა, თამა გოჭაქემ, ღაგ. დუშაქემ, ვარ. გოშაღაურმა, იოსებ გიორგობაქემ, აგ. ნადირაშვილმა, ნიკო რამაზაშვილმა, სოსიკო ჩიკვაძემ, კონ. ბადურაშვილმა, ალექსი მამუკაღაშვილმა, დემ. კობაშვილმა, გიორგი შამანაურმა, სამსონ შიუკაშვილმა, ალექ. ელიზბარაშვილმა, გიორგი მეფარაინმა, სიმ. ბაბუაშვილმა და სტ. იონაშვილმა. ათ-ათი შაური: ტატო შიშინაშვილმა, გურჯ მადათოვმა, სულ შეღაგა 62 მან. 50 კაშ. (50 გ. ფოსტის საჩრათ გუაიდა).

რაფიელ მეღაძე.

ადრინჯელი შემოწირუღობა იყო 108 მან. 90 გ. ამითი გასლგა 170 მან. და 90 კაშ.

ქ-ნო რედაქტორო! გთხოვთ უმორწინესთ თქვენ პატრენიშველი გავთ „გაღის“ საშუალებით უღწეხი მადღობა გამოუცხადოთ იმ პატრენიშველ ზართ, რომელთაც კითღ ინუბეს და დახმარება ამოუჩინეს ფულთ ქაშუთის სამრეჯლო სკოლას დამწარ შერობის დანაღკენათ.

სია შემოაწირველთ: 3 მან. დინა ბარბაშვილისამ, ორ ორი მან. ეჭვითიშველმა, ან. შტეღაქემ, მულ. ნაკაშემ და ნინო შტეღაქესამ. თითო მხეთი: ეკა ჟორბიღაქისამ, გარ. წულაქემ, ვლ. შტეღაქემ, მულ. ვადანკონამ, აგორ ტენსლაქემ, გ. ერსაქემ, სარ. შტეღაქემ, ღეგ. კახანაქემ, ვლ. შერშინოვისამ. 50 გ. შერობმა და 30 გ. ტრატე გურსამაშვილმა. ეს ფული შვეე გადაეწინ სკოლის შერობის გამოცა.

ნინო მეღაძის.

ქ-ნო რედაქტორო! ნება გვიბოძეთ თქვენ პატრენიშველი გავთ „გაღის“ საშუალებით გამოუცხადოთ შერწინთესი მადღობა ბ. გიორგი შესინაშვილს, რომელმაც კითღ ინუბა და შემოაწინა აგურთის სკოლას 1896 წლის შერწინა „გაგვილი“.

სოფელ აგურთის სკოლის მასწავლებელი გ. სტინიშვილი.

ქ-ნო რედაქტორო სონის წმიდის გიორგის სობოროს ვრეუელი და სრულად სამრეჯლონი უმორწინ-

ლესთ გთხოვთ, თქვენი შტაბკემული უნდა იქცეს
„საშუალებით, გუდათადი შადლობა გამოუცხადოთ
დ. სონში, მცხარებთ მოგატყუოთ რომანოვ და კრის-
ტო დახითისით პასტაქებით, რომლებმაც საკუთარი
სარებით (ას ათი თუმანი დაუფლათ) გადასურეს სობა-
რო.

წინამძღვარი სონის საკრებულო ტაძრის, შადლო-
ხინი მღვდელი კრისტი მკვარაძე.

რედაქტორ-გამომცემელი ან. თ.-წერეთელი

განცხადება

ქ თ თ ა ი ს შ ი

დაარსებული თეატრალური კომისია იწვევს,
როგორც არტისტებს ისე ჯერეთ სცენაზე არ გამო-
სულ პირთ, რომელთაც სურვილი აქვთ მიიღონ
მონაწილეობა ქუთაისის მუდმივ ქართულ დასში.

განცხადება შეუძლიათ შემოიტანონ კოსტან-
ტინე დიმიტრის ქე პაქაძის სახელზე, ქ. ქუთაისში.

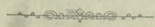
(3 - 1)

ქართული წიგნების მაღაზია:

0. იმედაშვილის და ს. ველიძისა

იმყოფება გიორგიეის ქუჩაზე (აღქ. ბლის
პირდაპირ) არჯენაძის სახლში № 14., სადაც ყო-
დღლობენ და ჰყიდიან ყოველ გვირ ქართულ წიგ-
ნებს და სხვა პერიოდულ გამოცემას. ჰყიდიან და
ჰყიდლობენ აგრეთვე რუსულ საკითხავ და სახელო-
მძღვანელო წიგნებს. (4-2)

„აღმოსავლეთის მაღაზია“

პატივი მაქვს ვაუწყო საზოგადოებას, რომ მე
გავალე „აღმოსავლეთის მაღაზია“ რომელიც განსაკუ-
თრებით იგატყოს კავკასიის, აზოიანის და საზოგადოთ
აღმოსავლეთის საუცხოვოთ დამხატვლულ ნაწარმოებით.
თბილისში ლორის-მელიქოვის ქუჩა სემინარიის პირ-
დაპირ № 4.

ა. ნ. შერვაშაძე.

ქალებისა და ვაჟებისათვის

(წელი შეთუსებუტე)

კურსების დანიშნულება ის არს, რომ სპეცია-
ლური საკომერციაო განათლება შესძინოს მსურ-
ველთ, როგორც ქალებს, ისე ვაჟებს და მოამზადოს
ვარჯიშობის შემწეობით ანგარიშის დახელაუნებით
მკოდნენი.

სწავლის გათვებას შემდეგ ატესტატები ეძლე-
ვათ. 1896—97 სამოსწავლო წელს შემდეგი საგნე-
ბი იქნება სასწავლებელი: 1) საკომერციაო ეკონომია;
2) საკომერციაო არითმეტკა, 3) ბუხგალტერია მარტო-
ვი, ორკეტოც და საბანკო, 4) არითმეტკა სახგარისო
იოთხით, 5) საკომერციაო მანქან მოწყობა, 6) სავაჭრო
და სათამაშო წესდგანის, 7) მსწრაულ-წერა და წერ
გატყული და შნაიანი (исправление шрифта почерка).

სწავლა დაიწყება 16 სექტემბრიდან. ახლო შე-
მოშველელთა მიღება დაიწყება 2 სექტემბრიდან. ყო-
ველ დღე დღის 10 საათიდან თერთმეტამდე და
საღამოს 4 საათიდან 8 საათამდე, კურსების სადგამ-
ში სახლი ალექსანდრე ფრიდონოვისა № 9, მწვდიკი-
სა და ნაგორნის ქაჩაზე, აფთიაქის პირდაპირ.

პროგრამები და წესებ კურსებსა უსასყიდლოთ
შეძლება მიიღოს მსურველმა კურსების სადგამში
და ძმათა წოვიანოების საბანკო რეკტორაში, სო-
ნის ქუჩაზე.

ვირც ქალაქს ვაჟებ კვაკრებს, შეუქლოა
წერილთ მიმართოს კურსებს დამაარსებელს მ. მ-
ნუქლანსს, ტელიაში.

(12 - 11)

კბილის ეტემი

ვ. ი. ქიქინაძე

ნიციოლოზის ქუჩა, № 21, სახლი, ე.
საგინავისა, სადაც „ივერიის“ რედაქციაა.

